

Mødet den 10^{de} Februar.

Hr. Professor, Dr. theol. *Scharling* meddeelte følgende Oplysninger om *Muratoris* saakaldte *Fragmentum de canone scripturarum ss.* og om de didhørende Undersøgelsers nærværende Standpunkt:

Det under Navn af *Muratoris Fragment om Kanon* eller — som det for Kortheds Skyld ofte kaldes — *Muratoris Kanon* bekendte Skrift blev for noget over hundrede Aar siden fundet i det Ambrosianske Bibliothek i Mailand af den italienske Lærde *L. A. Muratori*, som offentliggjorde det 1740 i sine *Antiqq. Ital. med. æv. Tom. III.* p. 851 fg., blandt Andet ogsaa i den Hensigt, at vise ved et Exempel, hvor fordærvet den latinske Skrivemaade havde været i Middelalderens Klostre. Han fandt det i en gammel Pergamentscodex, som det ovennævnte Bibliothek havde modtaget fra Klostret Bobbio¹⁾, og som indeholdt forskellige Bestanddele (Brudstykker af Eucherii Skrifter, af forskellige Homilier og Troesbekjendelser), efter hvis Opregning *Muratori* tilføier: *Ex eodem codice ego decerpsi fragmentum antiquissimum ad Canonem divinarum Scripturarum spectans.* Paa Grund af Skrifttrækkenes (*scriptus est codex literis majusculis et quadratis*) Form antog han, at hiin Codex var skreven i det 8de Aarhundrede; men det omhandlede Fragments *Affattelse* maatte efter dets egen Angivelse (s. nedenfor) hidrøre allerede fra det 2det Aarhundrede, og *Muratori* betegnede det endnu nærmere som *fragmentum acephalum Caji, uti videtur, presbyteri Romani, qui circiter annum Christi 196 floruit, de canone sacrarum scripturarum.* Skjøndt Begyndelse og Slutning af Documentet var

¹⁾ Cænobium Bobbiense supra Placentiam ad Trebiam situm. *Muratori* l. l. p. 818.

defect, det latinske Sprog, hvori det var affattet, meget slet eller i det Mindste lidet forstaaeligt, dets Forfatter ubekjendt, kunde dette Haandskrift dog ikke andet end tiltrække sig stor Opmærksomhed, da dets Indhold, hvor uforstaaeligt det end var i mange Enkeltheder, umiskjendeligen gik ud paa at levere en Fortegnelse af de Bøger, som »den katholske Kirke« — et Udtryk, som bruges flere Gange i Texten — anerkjendte og hvis Anseelse den hævdede imod angivne kjætterske Bøger¹⁾. Forudsat Rigtigheden af Skriftets Affattelse i Slutningen af det 2det christelige Aarhundrede, havde man her en sammenhængende Fortegnelse over det Nye Testaments Skrifter, som — med Undtagelse af Hæretikeren Marcions Kanon — var ældre end nogen anden, man hidtil kjendte, og hvor der, foruden Angivelse af Skrifternes Navn, tillige meddeelttes korte Bemærkninger om deres Oprindelse og Værd. Men jo mindre man fandt denne Fortegnelse i Overensstemmelse med, hvad man ventede sig af en saadan, destomere var man tilbøielig til i Documentets mangelfulde Skikkelse, dets barbariske Latin, dets Forfatters Udeladelse af bekjendte, nytestamentiske Skrifter og Optagelse af andre, som nu ikke høre til disse, at forudsætte Corruptioner, Misforstaaelser, Forglemmelser, urigtige Oversættelser, hvorved man ansaae sig berettiget til at foretage en Mængde Forandringer ved Texten, hvilke kunde tjene til at fjerne adskillige af de Notitser, som vare til Besvær, indføre Titlen paa nytestamentiske Bøger, som savnedes, og saaledes bringe den her foreliggende Kanon i større Overensstemmelse med den sædvanlig antagne. Saavel i særegne Monographier

¹⁾ Ordet *Canon* og *canonicus* forekommer ikke i det hele Document, der dog sædvanligen citeres som *Fragmentum de canone scripturarum*. Istedetfor hine Ord har Fragmentets Forfatter hjulpet sig paa anden Maade. Han omskriver deres Begreb ved: *in honore ecclesie catholice haberi, in catholicam ecclesiam recipi*. Thi Ordet *Kanon* bruges ikke i de første tre Aarhundreder (Origines?) til at betegne Samlingen af de bibelske Skrifter. Denne Omstændighed fortjener at bemærkes, naar der spørges om Fragmentets Affattelsestid.

som leilighedsviis i forskjellige Værker over Indledningen til det Nye Testamente meddeeldes der Bidrag til rigtigere Forstaaelse og Oplysning af det Muratoriske Fragments Indhold, Værd, Op-rindelse, Alder, Originalsprog, men uden at man kom til Enig-hed¹⁾; og Historien om dets Udlægning frembyder en Mængde Besynderligheder, der ere ikke mindre paafaldende, end de An-stød og Besynderligheder, som man fandt i dets Text. Dertil kan man blandt Andet regne den Omstændighed, at medens de Lærde overbøde hinanden i de spidsfindigste Forklaringer og i de vilkaarligste Forsøg paa at løse den gaadefulde Opgave, som her forelaae, var det dog først hundrede Aar efter Haandskrif-tets Udgivelse ved Muratori, at man paa ny undersøgte det i dets originale Skikkelse. Dette skyldtes Theologen Dr. *K. Wieseler*, Professor i Göttingen, som bevægede sin Broder og Col-lega ved det samme Universitet, Philologen *Fr. Wieseler*, til paa en Reise til Italien i Aaret 1845 at foretage en ny Collation af det mærkværdige Fragment, der nu findes i Turin²⁾. Det viste sig herved, at, skjøndt Muratoris Aftryk i det Hele havde været tro, havde han dog tilladt sig at forandre flere formeentlige Feil, som han antog, at den gamle Afskriver havde begaaet³⁾. Den ved *F. Wieseler* foretagne Collation lod *K. Wieseler* af-trykke i *Theol. Stud. u. Kritiken* 1847, 2. B. S. 815 ff. i en Afhandling, som indeholdt hans egne Bemærkninger til Fragmentets

¹⁾ Selv en med de didhørende Anliggender saa fortroelig Lærd som *H. Thiersch* fandt Corruptionerne i det Muratoriske Fragments Text saa be-synderlige, at »der ofte var paakommen ham den Mistanke, om det hele Fragment ikke skulde være en spøgefuld Mystification, som Udgiveren Muratori havde tilladt sig (!)«. *S. Thiersch, zur. Herstellung des histor. Standp. für die Kritik d. N. T.*, 1845. S. 387.

²⁾ *Credner, Theol. Jahrb.* 1857, S. 300. *Slg. Gesch. des Neutest. Kanons* 1860, S. 142.

³⁾ Dog siger Muratori a. St. III. p. 854: »Age vero, jam proferamus frag-mentum ipsum atque illud Eruditorum omnium examini subjiciamus nullum demendò ex erroribus, quibus Librariorum imperitia scripturam saturavit atque foedavit, quanquam nihil ii obstant, qvominus pretium rei intelligamus.«

Oplysning. En ny Afhandling om »Den saakaldte Muratoris Kanon« leverede K. Wieseler i *Stud. u. Kr.* 1856, 1. B. S. 75 ff. hvor han tog Hensyn til Credner's Bemærkninger i dennes (med K. Wieseler's første Afhandling samtidige) Skrift: *Zur Geschichte des Kanons* (S. 68) og til van Gilsé's »Disputatio de . . . catalogo, qui vulgo fragmentum Muratorii appellatur. Amstelodami 1852.« Den af Wieseler udgivne og berigtigede Text benyttede Credner derefter i sin *Geschichte des Neutestamentlichen Kanon*, som efter hans Død er bleven udgiven af Prof. Volkmar i Zürich, Berlin 1860. I dette Skrift har Credner underkastet det Muratoriske Fragment en ny kritisk Behandling, som Volkmar i det Anhang, (*»Der ursprüngliche Bestand des N. T. im Einzelnen, im Besondern die Reihenfolge«*), hvormed han ledsagede Credners Værk, deels har videre udført, deels i Enkeltheder berigtiget. I Aaret 1863 har Dr., Prof. Hilgenfeld i Jena i sit Skrift *»Der Kanon und die Kritik des Neuen Testaments in ihrer geschichtlichen Ausbildung und Gestaltung, nebst Herstellung und Beleuchtung des Muratorischen Bruchstücks«* atter leveret en Text, hvortil han har benyttet de Berigtigelser, som M. Hertz har meddeelt (hos Bunsen, *Christianity and mankind, their beginnings and prospects* Vol V eller *Analecta ante-Nicæna* Vol I, London 1854 p. 137 f.) og ved samme Leilighed fremsat sine Bemærkninger til Fragmentets Opklaring.

Idet vi meddele denne sidstnævnte Text, som vel maa ansees for den paalideligste, skulle vi tilføie de afvigende Læsemaader, som findes hos Muratori ligesom ogsaa dem i den Wieseler'ske Text, saaledes som denne foreligger deels i den ovenanførte Afhandling i *Theol. Stud. u. Krit.* 1847, S. 818—29, deels er gjengiven i Credners ovennævnte Værk: *Gesch. des Neutst. Kanon*, S. 146—148. Meget, som i andre Oldtidsmonumenter vilde være af ringere Betydning, har nemlig her en saameget større Vigtighed, som man ofte har uddraget vidtomfattende Slutninger fra een eller anden Enkelthed, hvilke undrages deres Støtte ved noiagtigere Gjengivelse af Texten.

Endnu fortjene følgende af *F. Wieseler* meddeelte Bemærkninger Opmærksomhed: de enkelte Ord i Texten ere adskilte; men, paa ganske faa Steder nær, mangler al Interpunction, saa at den, der findes hos Muratori, hidrører fra denne; Forbindelsen af de enkelte Sætninger er saaledes ganske overladt til Fortolkeren. Manuskriptet frembyder paa nogle Steder Correctioner fra anden Haand.

- quibus tamen interfuit et ita posuit
tertio evangelii librum secundo lucan¹⁾
lucas iste medicus post ascensum²⁾ *X̄p̄i*³⁾
cum eo paulus quasi ut juris studiosum
5. secundum adsumsisset numeni suo
ex opinione concriset *dn̄m*⁴⁾ tamen nec ipse
vidit in carne et idē prout asequi⁵⁾ potuit
ita et ad⁶⁾ nativitate johannis incipet dicere
quarti evangeliorum johannis ex decipolis⁷⁾
10. cohortantibus condescipulis⁸⁾ et *eps*⁹⁾ suis
dixit conjejunate mihi odie¹⁰⁾ triduo et quid
cuique fuerit revelatum alterutrum
nobis enarremus¹¹⁾ eadem nocte reve
latum andreæ ex apostolis ut recognis¹²⁾
15. centibus cuntis¹³⁾ johannis suo nomine
cuncta describeret¹⁴⁾ et ideo licet¹⁵⁾ varia sin
gulis evangeliorum libris¹⁶⁾ principia

1) *Wieseler*: lucam. — Enkelte Linier i Haandskriftet ere skrevne med rødt Blæk (de antydes ovenfor ved større Bogstaver). Denne Udmærkelse synes dog kun at være bleven iagttaget ved Overgangen til de fire *Evangelier*, hvilke formodentlig paa denne Maade betegnes som Bøger af høiere Autoritet end alle de andre N. T.s Skrifter. 2) *Wieseler*: acensum. 3) *Wieseler*: Christi. *Credner*: christi. 4) W. og Cr.: dominum. 5) *Muratori*: assequi. 6) W. Cr.: ab. 7) *Muratori*: discipulis. W. og Cr.: decipulis. 8) W. og Cr.: condecipulis. 9) W. Cr.: episcopis. 10) *Murat.*: hodie. 11) M.: enarremus. W.: ennarremus. 12) M.: recognoscentibus. 13) M.: cunctis. 14) M.: describeret. 15) W. Cr.: licet. 16) *libris* mangler hos W., men formodentlig kun ved en Forglemmelsesfeil.

- doceantur nihil tamen differt creden
tium fidei cum uno ac principali spu¹⁾ de
20. clarata sint in omnibus omnia de nativi
tate de passione de resurrectione
de conversatione cum decipulis²⁾ suis
ac de gemino ejus adventu³⁾
primo in humilitate dispectus quod fo. .⁴⁾
25. secundum potestate regali pre⁵⁾
clarum quod fotutum est: quid ergo
mirum si johannes tam constanter
sincula⁶⁾ etiam in epistulis⁷⁾ suis proferat
dicens in semetipsu⁸⁾ quæ vidimus oculis
30. nostris et auribus audivimus et manus
nostræ palpaverunt hæc scripsimus

- BJS &
- pag. 2. sic enim non solum visurem⁹⁾ sed auditorem¹⁰⁾ sed et
scriptorem omnium mirabilium Dns¹¹⁾ per ordi
nem profetetur¹²⁾ acta autem omnium apostolorum
35. sub uno libro scribta sunt lucas optime theofi
le¹³⁾ conprindit¹⁴⁾ quia sub præsentia ejus singula
gerebantur sicuti et semote passionem petri
evidenter declarat sed et¹⁵⁾ profectionem pauli ad¹⁶⁾ ur
be ad spaniam proficescentis¹⁷⁾ epistulæ autem
40. pauli quæ a quo loco vel qua ex causa directe
sint volentibus¹⁸⁾ intellegere¹⁹⁾ ipse declarat

1) W. og Cr.: spiritu. 2) M.: discipulis. 3) Her er et større Rum aabent end ellers. 4) Her mangle to ulæselig blevne Bogstaver. M. læste: ro. 5) M.: præclarum. 6) W. Cr.: singula. 7) M.: epistolis. 8) M.: semet-
ipso. W. Cr.: semeipsu. 9) M.: visorem. 10) Hiint sed auditorem, som findes hos Hilgenfeld, mener denne at være Antydning af, at Af-skriveren fandt *se sed et* (hvilket han betegnede ved: bis). 11) M.: domini. 12) M.: profitetur. 13) W. og Cr.: obtime theophile. 14) M.: comprehendit. 15) Wieseler har blot *sed* profectionem (med Udeladelse af *et*), ligeledes Cr. og Volkmar. 16) M. C. W.: ab. 17) W. og Cr.: proficescentis. 18) Allerede i Haandskriftet er voluntatibus rettet til volentibus. 19) Muratori: intelligere.

- primum omnium corintheis¹⁾ scysme²⁾ heresis³⁾ in
terdicens deinceps⁴⁾ callætis⁵⁾ circumcissione
romanis autem ordine scripturarum sed et
45. principium earum esse christum intimans⁶⁾ . . .
prolexius⁷⁾ scripsit de quibus sincolis⁸⁾ neces
se est ad⁹⁾ nobis desputari cum ipse beatus
apostolus paulus sequens prodecessoris¹⁰⁾ (—uris?) sui
johannis ordinem nonnisi nomenatim semptē¹¹⁾
50. ecclesiis scribat ordine tali acoventhios¹²⁾
prima ad efesius¹³⁾ secunda¹⁴⁾ ad philippinses¹⁵⁾ ter
tia ad colosensis¹⁶⁾ quarta ad calatas quin
ta ad tensaolenecinsis sexta ad romanS¹⁷⁾
septima verum corenthiis¹⁸⁾ et t^hesaolecen¹⁹⁾
55. sibus licet pro correptione iteretur una
tamen per omnem orbem terræ ecclesia
diffusa²⁰⁾ esse denoscitur et johannis (nominatio²¹⁾) enim in a
pocalebsy²²⁾ licet sebtē ecclesieis scribat,
tamen omnibus dicit verum ad filemonem una
60. et attitu²³⁾ una et ad tymotheum duas pro affec
to²⁴⁾ et dilectione in honore tamen ecclesiæ²⁵⁾ ca
tholice in ordinatione ecclesiastice . . .
- pag. 3. desceplinæ²⁶⁾ scificate²⁷⁾ sunt fertur etiam ad
laudecenses alia ad alexandrinos pauli no

1) Muratori: Corinthiis. 2) M.: schisma. 3) M.: hæresis. 4) deinceps er i Haandskriftet forandret ved anden Haand til deincebs. 5) M. W. Cr.: callactis eller callætis. 6) Et Hul paa omtrent fem eller (efter Hertz) fire Bogstaver. 7) M.: prolifixus. 8) M.: singulis. 9) W. og Cr.: ab. 10) W. og Cr.: prædecessoris. 11) Oprindeligen er skrevet semptæ (æ for e), dog er der allerede raderet ved a. 12) M.: ad Cor. 13) M.: Ephesios. W. og Cr.: Efesios. 14) M.: secunda. 15) M.: Philippenses. 16) M.: Colossenses. W. og Cr.: Colosenses. 17) W. og Cr.: romanos. 18) M.: Corinthiis. W.: Corenthis. C.: corintheis. 19) W. og Cr.: Tensaol-ecensibus. Oprindeligen stod — ifølge W. — Desaoleceusibus. 20) M.: diffusa. 21) nominatio er kun en Afskrivers Tilføielse og hører ikke til Texten. 22) M.: Apocalypsi. 23) W. og C.: et at titum. 24) M.: affectu. 25) W. og Cr.: ecclesiæ. 26) W. og Cr.: descepline. M. læser catholicæ — desceplinæ. 27) M.: sanctificatæ. W. og Cr.: sanctificate.

65. mine fincte¹⁾ ad her^osem²⁾ marcionis et alia plu
ra quæ in catholicam ecclesiam³⁾ recepi non
potest fel enim cum melle misceri non con
cruit⁴⁾ epistola sane jude⁵⁾ et superscriptio⁶⁾
johannis duas in catholica habentur et sa
70. pientia ab amicis salomonis in honorem ipsius
scripta apocalapse⁷⁾ etiam johanis et pe
tri tantum recipimus quam quidam ex nos
tris legi in ecclesia⁸⁾ nolunt pastorem vero
nuperrime temporibus nostris in urbe
75. roma herma conscripsit sedente cathe
tra urbis romæ ecclesiæ⁹⁾ pio eps.¹⁰⁾ fratre
ejus et ideo legi eum quidē oportet se pu
blicareverø in ecclesia populo neque inter
profe~~tas~~¹¹⁾ completum numero neque
80. inter apostolos in finem temporum potest
arsinoi autem seu valentini vel M~~itia~~~~is~~¹²⁾
nihil in totum recipemus¹³⁾ qui etiam novum
psalmodum librum marcioni conscripse
runt una cum basilide assianum catrafry
85. cum constitutorem¹⁴⁾

Man vil see af denne Text, at der paa den ene Side var god Anledning til at afvise det hele Document som meningsløs Optegnelse ved en uvidende Afskriver, og paa den anden Side Opfordring til at forsøge, om det dog ikke ved Kritik og Combination var muligt at fjerne de paradoxe Besynderligheder, som

1) M.: fictæ. W. og Cr.: finctæ. 2) Oprindeligen: hesem, men *re* er sil digere skrevet til. 3) W. og Cr.: ecclesiam. 4) W. og C.: congruit. 5) M.: Judæ. 6) M.: superscripti. 7) M.: Apocalypsis (!). 8) W. og Cr.: ecclesia. 9) M.: ecclesiæ. W. og Cr.: aecclesiæ. 10) W. og Cr.: episcopo. 11) M.: prophetas. W. og Cr.: profettas. 12) Ved Ordet er kradset. W. og Cr.: Mitiadis. Hertz: fere ex Motiaece(s) correctum Mitiadis. 13) W. og Cr.: recipimus. 14) Her ender Fragmentet midt i en Linie, uden Punkt eller andet Tegn. Med den nye Linie, der er skreven med rødt Blæk, begynder et andet Æmne.

her fandtes i Forbindelse med tydelige og, paa Grund af Skriftets Alder, vigtige Meddelelser om den gamle katholske Kirkes nytestamentiske Kanon. Virkelig overgik der det omhandlede Skrift den Skjæbne deels at blive ringeagtet, deels at blive underkastet en Mængde kunstige, vilkaarlige, hinanden modsigende Fortolkninger. Til at forskaffe Fragmentet fornyet Betydning, fjerne vilkaarlige Forandringer af Texten og bringe dennes Forstaaelse et godt Skridt fremad har i den nyeste Tid *Credner* ved sine gjentagne Undersøgelser fremfor Andre leveret Bidrag, som fortjene Paaskjønnelse. Alligevel har ogsaa han i flere Henseender ladet sig henrive til med stor Bestemthed at fremsætte Paastande og uddrage Slutninger, som ved nøiere Undersøgelse neppe ville kunne retfærdiggjøres, og som ved ubetinget Antagelse kunne lægge Hindringer i Veien for en fuldkommen Løsning af det Problem, som her foreligger.

Til disse Paastande regne vi først *Credners* bestemte Afviisning af den Forestilling, som maatte vækkes ved den sædvanlige, allerede af Muratori brugte Betegnelse af det gamle Haandskrift som *et Fragment*, at det navnlig skulde være et Brudstykke af et større Skrift, som er gaaet tabt. *Credner* mener, at Haandskriftet snarere viser sig som en *fuldstændig* lille Afhandling, hvoraf der kun mangler Overskriften og nogle Linier i Begyndelsen samt eet eller to Ord i Slutningen¹⁾. Ligeledes protesterer han mod den vedtagne Overskrift *De canone N. T.* og vil have Skriftet betragtet som en *tractatus de libris*.

1) »Die Bezeichnung des von Muratori zuerst edirten Manuskriptes als Fragment ist eine wesentlich unrichtige. Es gibt nicht das Bruchstück einer sonst verlorenen Schrift, sondern eine Abhandlung, von welcher nur Bruchstücke verloren gegangen sind. Jeder auf den fragmentarischen Charakter des Manuskripts gegründete Versuch, unsern N. T.lichen Kanon darin wiederzufinden, ist von vornherein ausgeschlossen.« *Credner, Gesch. des neut. Kanon*, 1860, S. 143, § 72; slg. *Theol. Jahrb.* 1857, S. 291: »Bis auf wenige Worte (?) haben wir also die Schrift noch ganz, und jede von der Annahme eines blossen Fragments ausgehende Conjectur ist auszuschliessen.«

quos catholica ecclesia recipit, hvis Overskrift enten har lydt *saaledes*, eller: *libri ab ecclesia catholica recepti*; thi Ordet »Kanon« var dengang da det omhandlede Skrift blev forfattet, ikke endnu brugeligt om det N. T.¹⁾ — Men ikke destomindre vilde det dog være noget ganske Enestaaende, dersom i en index scripturarum fra 2det Aarh. — den Tid, da Skriftet selv angiver sig at være forfattet (s. L. 73—76), og som ogsaa af overveiende Grunde maa antages for rigtig — det G. T. skulde være forbigaaet med Taushed. Paa Grund deraf, men tillige af Hensyn til den Troskab, som Afskriveren har viist ved ellers at lade et passende Rum aabent for det, som han udelod og ikke kunde læse i det foreliggende Manuskript, mener *Volkmar* (Anhang S. 353), at Begyndelsen af dette oprindeligen har indeholdt en ganske kort Fortegnelse eller rettere blot en Optælling af det G. Ts. Skrifter. »Mere behøvedes ikke, da det egentlig var Controversen om det N. T., som Forfatteren vilde afgjøre; om det G. T. var der fra Modstandernes — Montanisternes — Side ikke reist Tvivl.« *Volkmar* fremsætter da (a. St. 355) den Hypothese, at — fra regnet Afskriverens eiendommelige Orthographi — Skriftets Begyndelse har havt følgende Skikkelse:

*Ordo librorum, quos ecclesia catholica recipit*²⁾.

I. *Ecclesia catholica recipit tantum Profetas et Apostolos. Profetæ viginti . . sunt hi . . quinque libri Moysi . . profetiæ Isaïæ . . liber psalmodiarum David . . Canticum et Sapientia Salomonis.*

. . II. *Sequntur libri apostolici. Evangelii libri sunt quatuor. Primi evangelii auctor est Matthæus etc.*

Herved er nu dog at bemærke, at i fuld saa compendiarisk Form, som her af *Volkmar* er blevet angivet, har vel Forteg-

¹⁾ S. *Credner, Gesch. des N. T. Kanon*, S. 144.

²⁾ Da der dog ogsaa handles om Bøger, som den katholske Kirke ikke antager, turde man vel snarere i Lighed med *Decretum Gelasii* give det her omhandlede Document til Overskrift: »*De libris recipiendis et non recipiendis.*«

nelsen af det G. T.s Skrifter neppe været givet i Originalmanuskriptet. Formodentligen maatte dog de enkelte Bøger være blevne anførte ved Navn saaledes som f. Ex. i Fortegnelsen af det G. T.s Bøger ved *Melito*, *Euseb. h. e. 4, 26*. Dertil vilde fordres endeel flere Linier, end der ovenfor er antydet; og desuden skulde der være Plads for Navne og Bemærkninger over Matthæus' og Marcus' Evangelier (s. senere hen). Nu indeholder imidlertid det Haandskrift, som Muratori og Wieseler beskrive, foruden den Linie, hvormed det begynder midt paa en Side, 30 andre Linier; og den hele følgende Side indeholder ligeledes 30 Linier. Heri kjendes, hvorpaa selv Credner (a. St. S. 146) gjør opmærksom, ikke just nogen »ligelig Fordeling«; — og man synes saaledes ikke berettiget til at uddrage for sikke Slutninger af »den Troskab, hvormed Afskriveren har ladet staae et passende Rum aabent for de Linier, Ord og Bogstaver, som han udelod.«

Indtil videre maa det saaledes dog have sit Forblivende med at betragte det omhandlede Aktstykke som et Fragment. — Spørgsmaalet derom er forresten ikke uvigtigt, som vi nærmere ville faae Leilighed til at kjende i det Følgende.

Hvad angaaer selve Texten, da har *Credner* gjort en eienommeligg Betragtning gjældende, som *Volkmar* i sit Anhang til *Credners* Gesch. des neutest. Kan. har billiget og videre udført, nemlig, at Kilden til en Mængde Anstød i hiin ikke er at søge i Forfatterens eller Afskriverens Uvidenhed, men i visse Eienommeligheder ved det Sprog, hvori Skriftet blev affattet, og i Afskriverens særegne Udtale og Orthographie. — Tidligere havde blandt Andre *Hug* fremsat den Hypothese (*Einl. z. N. T. I. S. 124 ff.*), at vort Skrift oprindeligen havde været affattet paa Græsk, og at Fragmentet nu forelaae for os i en slet latinsk Oversættelse. Man opstillede derfor Formodninger om, hvad der oprindeligen havde været skrevet paa Græsk, og hvorledes ved Oversætterens Misforstaaelse af den græske Text den latinske Text kunde være opstaaet, til hvilken vi nu ere henviste. Som

et oplysende Exempel ville vi anføre Følgende. I den foreliggende Text læses Lin. 71—73:

. . . *apocalypse (apocalypsis) etiam johanis et petri tantum recipimus quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt.*

Ikke alene synes her at omtales en *Apocalypsis Petri* ved Siden af *Apocalypsis Johannis* paa en Maade, som om begge Skrifter havde lige Værd i Forfatterens egne Øine, kun med den Tilføielse, at ikke Alle i Kirken deelte denne Mening; men idet der saaledes tildeles Peters Apokalypse, der ellers regnes til de uægte og apocryphiske Skrifter, saa megen Betydning, finde Petri Breve, selv det 1ste Petri Brev, som ellers regnes til Homologumena, ikke ringeste Omtale i vort Fragment. Hug antog nu, at der i den græske Original havde staaet: *καὶ Πέτρον μόνην παραδέχομεθα, ἧς παρ᾽ ἑτέρας ἡμῶν ἀναγινώσκονται ἐν ἐκκλησίᾳ οὐ θέλουσι.* Ved at læse *μόνον* istedetfor *μόνην* (*unam sc. epistolam*) var nu Oversætteren kommen til sit ubegribelige »*et Petri tantum recipimus.*« Ved Hugs Hypothese blev saaledes ikke blot Peters Apokalypse udelukket, men tillige vundet saavel et Vidnesbyrd for 1ste Petri Brevs Autoritet som en Efterretning, der ogsaa stadfæstes fra andre Oldtidens Monumenter, nemlig at 2det Petri Brev fandt Modsigelse hos Nogle i den katholske Kirke. — Unægteligen maatte den latinske Oversættelse være meget slet, dersom den ovenmeldte oprindelige Text var bleven gjengiven paa den Maade, som nu foreligger. Imidlertid fandt ogsaa *Guericke* (*Gesammtgesch. des N. T.* 1854, S. 594 Anm.) Hugs Conjectur ganske probabel; kun mener han, at der istedetfor *ἧς παρ᾽ ἑτέρας* bør antages at have staaet *ἣν τίνας* saa at Meningen blev: »hvilket (nemlig 1ste) Petri Brev Nogle af Vore (o: Nogle af den occidentalske Kirke) ikke ville antage til Forelæsning i Kirken.« Det 2det Petri Brev, som vi heller ikke i andre christelige Monumenter indtil 3die Aarh. finde omtalt, bliver da saaledes ogsaa i nærværende Fragment uomtalt.

Den Anvendelse, som paa denne Maade blev gjort af Hypotesen

om et græsk Originalskrift, der her skulde foreligge i en misfor-
 staaet latinsk Oversættelse, kunde dog vanskeligen tilfredsstille
 Andre end dem, der for enhver Priis ønskede at vinde Stad-
 fæstelse for de traditionelle Anskuelse om det N. T.s Kanon. —
 Senere har *P. Bötticher* i *Rudelbachs og Guericke's Zeitschrift*
f. Luth. Theol. 1854 S. 127—129 forsøgt en fuldstændig (Tilbage-)
 Oversættelse i det Græske¹). Et lignende Forsøg paa at recon-
 struere den græske Urskrift, af *Nolte*, see *Tüb. theol. Quartals-*
schrift 1860 II. S. 193 f.

Istedetfor at tyde til Conjecturen om en græsk Original ret-
 tede derimod *Credner* sin Opmærksomhed paa, at det Latin,
 hvori Fragmentet er affattet, havde Lighed med Tertullians og
 Augustins Sprog. Dette Sprog ansaae han for hiin *lingva ru-*
stica eller *volgata*, der udbredte sig i alle vesterlandske Pro-
 vindser, i Africa, i Spanien, Gallien, Rhætien, Pannonien, og som
 har vedligeholdt sig indtil den Dag idag i de forskjelligste Mo-
 dificationer som Spansk, Fransk, Romansk, medens det paa den
 anden Side for en stor Deel indeholdt det oprindelige Latin,
 der blev overfløiet af *lingva urbana*. I Africa blev *lingva rustica*
 eller *volgata* endog Skriftsprog. Netop som et tro bevaret Mo-
 nument af dette Sprog gennem Mediet af en middelalderlig og
 specifik irsk-engelsk Udtale har — efter *Credner* — *Volkmar*
 søgt at hævde vort Fragments Betydning i linguistisk Henseende²).
 Ikke uden Indflydelse paa vor Texts Skikkelse skal nemlig den
 Omstændighed have været, at Afskriften hidrører fra Klosteret
 Bobbio, der i 7de Aarh. blev grundet af *Columban*, en *Irlænder*
 eller, som man i hiin Tid sagde eensbetydende dermed, en
Skotlænder (Scotus). Om de skotske Munkes videnskabelige
 Sands og Idræt have vi en Mængde fordeelagtige Vidnesbyrd.
 »Det er imidlertid naturligt« — bemærker *Credner* (Gesch. des

¹) Det ovenfor omhandlede Sted gjengives her saaledes: καὶ ἀποκαλύψεις
 δὲ Ἰωάννου καὶ Πέτρου μόνον ἀποδέχομεθα, ἣν οὐκ οὐδὲ τῶν ἡμετέρων
 ἀναγινώσκουσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐ θέλουσιν.

²) S. *Volkmar's* »Anhang« til *Credner's Gesch. des neut. Kan.* 1860, S. 341 ff.

neut. Kan. S. 145) — at disse irske eller keltiske Munkes Latin i mange Henseender ikke har lydt bedre i en Romers Øren end det Puniske hos *Plautus* i en Carthagers Øren.« Til Støttepunkter for sin Undersøgelse af det Muratoriske Fragment har Credner sammenlignet dels andre gamle Brudstykker fra Klostret Bobbio, saaledes som de findes hos *Peyron* (*Ciceronis orationum fragmenta etc.*, Stuttg. 1824), dels det ligeledes af Skotter skrevne Haandskrift, hvilket *Rettig* har udgivet som Facsimile fra Bibliotheket i St. Gallen (*Antiquissimus quatuor evangeliorum canonicorum Codex Sangallensis Græco-Latinus*, Turici 1836). Fremdeles har han sammenlignet, hvad der er offentliggjort af *Waitz* (*Über das Leben und die Lehre des Ulfla*, Hannover 1840) af et Skrift fra Slutningen af 4de Aarh., og den af *Tischendorf* 1850 udgivne *Codex Amiatinus*, fra Midten af 6te Aarh. Ad denne Vei vil han vise, hvorledes Anomalierne i Fragm. Murator. ikke staae ganske isolerede.

I sit Anhang (S. 341—63) til *Credners* ovennævnte Værk har *Volkmar* endnu nøiere udført og begrundet den Førstnævntes Anskuelse.

Til saadanne Vanskeligheder i Manuskriptet, som lade sig hæve ved Henførelsen til *lingva volgata*, regnes da den hyppige Forvexling i hiint af o og u: L. 5: *numeni* istedetfor *nomine*, L. 26: *foturum* for *futurum*. L. 27. 39: *epistula* for *epistola*. L. 32: *visurem* for *visorem*. L. 45: *sincolis* for *singulis*. L. 51: *seconda* for *secunda*. I Lin. 2 staaer *secundo* *Lucan* istedetfor *secundum* og L. 4 *cum eo* istedetfor *eum*. Med Urette — bemærke *Credner* og *Volkmar* — betragtes dette som Feilskrift, da det dog kun er en tro Gjengivelse af den vulgaire Udtale, ligesom endnu paa Italiensk *piano* ikke er andet end *planum* d. v. s. *planom*. Um i latinitas urbana er kun Afslibning af det oprindelige *om* (*ov*), og *m* blev ikke blot i Vers udtalt saa nasalt, at det neppe hørtes, hvorfor det ogsaa sædvanligen kun blev betegnet med en Streg over Vocalen. Dette Tegn har

imidlertid Afskriveren af vort Fragment udeladt¹⁾, naar han forefandt den, eller han maaskee efter *Dictat* skrev *secundo, eo* istedetfor *secundum, eum*.

Ogsaa **fo** . . . (*fruit*) i Lin. 24, og **fo**turum i Lin. 26 lod sig forklare af den Dicterendes uklare Udtale, ligesom *secondus* Lin. 51 istedetfor *secundus* i Lin. 2, 5. *sincola* i Lin. 46 for *singula*; men i hiint Verbum træder dog o saa constant frem, at vi snarere deri maae see en Levning fra antiqua lingva.

Med Urette corrigeres *finctæ* i L. 64 til *factæ*: det kan nemlig tilhøre det gamle Sprog og være dannet efter *finxi*, ligesom *pango* danner saavel *panctum* som *pactum*.

Intellegere i Lin. 41 istedetfor *intelligere* er den gamle Form, der ogsaa findes hos Plautus. *Epistula*, Lin. 28, 39 for *epistola* sees af andre Mindesmærker ligeledes at tilhøre det gamle Sprog.

Affecto i Lin. 61 skal ikke uden videre rettes til *affectu*, da man jo finder hos *Sallust* f. Ex. *senati, tumulti*.

I *Efesiis* (50) *profetæ* (79) er f istedetfor φ vel det Rigtige.

Endeel Afvigelser i Skrivemaaden ere kun saadanne, som findes almindeligen i Documenter fra Middelalderen: *e* for *æ* i *preclarum* (54) og i Genitiv-Endelserne (62, 63); Forvekslingen af Præfixerne *di(s)* og *de* f. Ex. *diffusa* (57), *discipere*, *denoscitur* (57), *de(s)cipulus* (9, 10, 22), *desceplina* (63); *b* istedetfor *p* i *scribita* (35), *obtime* (35); *septem* for *septem*, ligesom Skærpelsen i *profetæ* (79), *Assianus* (84); derimod Udeladelse af Consonantens Fordobbling i *asequi* (7), *Colosenses* (52).

Følgende Eiendommeligheder skyldes det engelsk-irske Organ: (foruden Fordunklingen af *o* til *u*: *numene* (5), *visurem* (32), *secondus* (51) etc. s. foran S. 38) Forandringen af *i* til *e*: *Corenthios*, *Laudecenses*, *desceplina*, *Corintheis*, *eccleseis*, *incipet*,

¹⁾ Ifølge den hos *Hilgenfeld*, *Der Kanon und die Kritik etc.*, 1861 S. 41 ff. meddeelte Text findes denne Streg Lin. 7 idē, Lin. 49: *septē* (septem) og Lin. 77: *quidē* (quidem).

og omvendt af *e* til *i*: *licet, comprindit, Joannis* (som Nominat.); *a* til *e* i L. 42: *scysme* for *schisma*; Forstærkning af *g* til *c*: *Calatas* for *Galatas* (44), *Catafrycum* for *Catafrygum* (85), *sincolis* (46) for *singulis*; Udeladelsen af Aspiration: *odie* (11) for *hodie*, *scisma* istedtefor *schisma*.

I Henseende til selve Sprogbrugen, da har man, efter Credners og Volkmars Mening, overilet sig ved at forandre *correbtione* i Lin. 55 til *correctione*, medens dog *correptio* er ligesom *correptus* bekjendt fra Tertullians (*de præser.* 27, *de pudic.* 14) og Augustins africanske Latin. En af den sidstnævnte Kirkefaders Bøger fører Titelen: *De correptione et gratia*¹). Ogsaa i Formen *se publicare* (Lin. 77) istfor *publicari* finder Volkmar Spor af *lingva volgata*, ganske efter de romanske Sprogs Tilbøielighed til at gjengive *passivum* ved *reflexivum*.

Imidlertid er det dog en overdreven Paastand, naar Volkmar (*Anh.* S. 349) erklærer, at vi her, naar vi see bort fra Afskrivernes Udtale, have et forholdsmæssigen *meget korrekt* Manuskript. I et Skrift paa 85 Linier finde vi nemlig følgende aabenbare og grove Feilskrivninger: Lin. 6: *concriset*, (slg. L. 75 hvor der er skrevet rigtigen: *conscripsit*); Lin. 8: *ad nativitate* istfor *a nativitate*; L. 47: *ad nobis* istfor *a nobis*; L. 68: *supersericatio*; L. 14: *recogniscentibus*; L. 50: *acorenthios*; L. 58: *apocallepsy*; L. 71: *apocalapse*; L. 65: *hesem*; L. 33: *Dns*, der maa opløses til *Domini*; dog kan det maaskee som Abbreviation have været brugt for alle Casus eller betragtet som *Indeclinabile*; L. 53: *tensaolenecinsis*; L. 54: *thesaolecensibus* etc. Men endnu mere maa der fradrages i hiin Roes for Correkthed, naar man tager Hensyn til Uligheden i Skrivemaaden af de samme Ord. L. 9:

²) Medens Credner med Sikkerhed hidleder vort Fragment fra Africa (*Gesch. des N. T. Kan.* S. 142) og (*ssteds* S. 144) erklærer, at Forfatteren har brugt Africas latinske Sprog, da finder dog Volkmar »det specifisk Africanske i Fragmentets Latin« indskrænket til hiint ene Udtryk, hvilket muligt kan have tilhørt *lingva volgata* i Almindelighed (*Anhang* S. 359).

decipulis: 10: *condescipulis*; 23: *decipulis*; 63: *desceplinae*. — Lin. 15: *euntis*, L. 16: *cuncta*; Lin. 50: *acorenthios* ved Siden af *ad Colosensis* i L. 52; Lin. 71: *johanis*, slg. L. 8, 9, 69: *johannis*; Lin. 46: *sincolis*, slg. L. 16: *singulis*, 36: *singula*; L. 32: *visurem*, ved Siden af: *auditorem*, *scriptorem*. Lin. 5: *numeni*, slg. 15: *nomine*, 46: *nomenatim*. Lin. 51: *secunda*, slg. 2: *secundo*, 5: *secundum*. Endelig skal jo ved den Dicterendes eller ved Afskriverens Feil — ifølge Volkmar (see nedenfor) — Ordet *non* eller den for dette Ord brugte Abbreviatur: *n̄*, være udeladt Lin. 46 [*non*] *necesse est*, og Lin. 39: *proficientis* [*non*], hvor denne Udeladelse giver en modsat Mening af den, der udkommer ved Tilføielsen af Nægtelsen.

Man vil altsaa dog ikke være beføiet til at danne sig store Forestillinger om den Dygtighed, hvormed *Afskriveren* har røgtet sit Kald; og som Følge deraf tør Forbudet mod enhver »analogieløs Conjectur«¹⁾ ved nærværende Leilighed ikke gøres saa ubetinget gjældende, som Credner og Volkmar ville. Man synes at maatte antage, at den, der optegnede det foreliggende Document i dets foreliggende Skikkelse, ikke har været *Afskriver* i egentlig Førstand, men opskrevet det efter en Andens Dictat og *ikke selv fuldkommen forstaaet det, han skrev*.

Men man fristes til endnu at gaae videre og udstrække sin Tvivl til, om selve *Forfatteren af Fragmentet i dets latinske Skikkelse* har været det latinske Sprog fuldkommen mægtig. Thi foruden de orthographiske Feil og Uagtsomheder, som kunne hidrøre fra Afskriverens eller Afskrivernes Uvidenhed og Skjødesløshed, findes der en Ubehjælpssomhed i Stiil og Udtryksmaade,

¹⁾ »Von der Aussprache der Abschreiber abgesehen zeigt sich das MS. als ein verhältnissmässig sehr correctes, indem nur wenige Buchstaben (viermal n) ausgelassen, sehr Weniges verlesen oder verschrieben ist. Die Wilkür jeder analogielosen Conjectur hebt sich also völliig«.

som ikke kan skrives paa Sidstnævntes Regning, og hvorom der dog altid reiser sig Tvivl, hvorvidt den virkelig skulde kunne godtgjøres som en lingva volgata og (speciellere) det africanske Provindsialsprog tilhørende Eiendommelighed. Hvad enten det foreliggende Document er en Oversættelse af en græsk Original, eller det umiddelbart er affattet i det latinske Sprog, da synes dog Betegnelser som *juris studiosus* (Lin. 4) om Evangelisten Lucas — forudsat, at derved skulde angives Lucas' Forhold til Retfærdighed eller Retfærdiggjørelse (*δικαιοσύνη*) i paulinsk Forstand, eller som *Nolte* (a. St.) vil, at det skulde være en Oversættelse af *ὡς δικαίως φιλόπονος (σπουδαῖος)* — alene at kunne hidrøre fra en meget ufuldkommen Tilegnelse af det latinske Sprog. (Formodningen om, at Fragmentisten skulde have fulgt nogen særegen Tradition, saa at han skulde have antaget Evangelisten for at have været en »Lovkyndig«, gjendrives ved, at Lucas jo udtrykkeligen prædiceres Lin. 3 som *medicus iste*). Ogsaa mange andre Udtryk og Vendinger synes at vidne om en Usikkerhed og Keitethed i det latinske Sprogs Behandling, der kunne bestyrke Forestillingen om, at vort Document i sin foreliggende Skikkelse hidrører fra en Person, der oversatte et græsk Originalskrift, som han kun ufuldkomment forstod og ufuldkomment gjengav paa Latin. Ved Constructioner som Lin. 26 f. (*preclarum quod futurum est* etc.), ved Brugen af Verbet i singul. til et Subjekt neutr. gen. i pluralis (L. 65 *alia plura, quæ recepi non potest*), ved Benævnelsen Spaniam Lin. 39 (*Σπανίαν* slg. Rom. 15, 24. 28.) istedetfor Hispaniam, synes man at mærke en Oversætter fra Græsk, der maaskee nok kunde Lin. 2 have gjengivet *βιβλίον* ved *librum*, fordi han antog Nom. for Accus. og muligen Lin. 5 havde brugt *secundum* (af sequi) til at udtrykke *ἀκολουθῶντα*.

Saaledes staaer endnu det Spørgsmaal uafgjort, om Fragmentet er et originalt latinsk Document eller en Oversættelse fra Græsk. Af dem, der sidst have yttret sig om denne Gjen-

stand, erklærer *E. Reuss*¹⁾ sig for den første, *Hilgenfeld*²⁾ for den sidste Mening.

Volkmar (a. St. S. 354) har tillagt Forfatteren af Fragmentet en Inddeling i syv Afsnit og finder dette antydet ved, at han efter Evangelierne, som han optæller med *tertio* (L. 2), *quarti* (L. 3) siger (L. 34): *Acta autem* Apostolorum Ligeledes følger (L. 39): *Epistolæ autem* Pauli. Efterat have handlet om de ægte paulinske Skrifter, hedder det (L. 63): *Fertur etiam* ad Laodiceos (alia . . . alia . . . sane). Nu indledes Apokalypserne (L. 71) med: *Apocalypses etiam* recipimus. Efter den dertil hørende Pastor begynder nu det sidste Afsnit (Lin. 81): *Arsinoi autem*

Imod denne i syv Afsnit af Forfatteren tilsigtede Fordeling kan der gjøres Indvendinger, men som afhænge af Forskjellighed i Textens Fortolkning. Da hiin Inddeling imidlertid letter Oversigten, ville vi knytte de følgende Bemærkninger til den, med Forbehold af Modbemærkninger, hvor der maatte være Anledning til at drage dens objektive Gyldighed i Tvivl.

Vi have ovenfor bemærket, at *Volkmar* tænker sig det Rum, som Haandskriftet lader aabent, førend der midt paa første Side begyndes med *quibus interfuit*, udfyldt med en kort Angivelse af det Gl. T.s Skrifter og af de to første Evangelier. Med Henviisning til, hvad vi ovenfor have bemærket om det første Punkt — Angivelsen af *det Gl. T.s* Skrifter — ville vi her gjøre Regnskab for, hvorledes den ovennævnte Lærde har udfyldt Haandskriftets udeladte Beretning om de *to første Evangelier*. Da det om Forfatteren til det *tredie* Evangelium hedder L. 6:

¹⁾ *Gesch. der heil. Schr. des N. T.* 4te Ausg. 1864 § 310. Slg. *Histoire du Canon*, *Strasbourg* 1863, p. 85 (med Henviisning til Ordspillet *fel — mel* Lin. 67 som allerede i og for sig afgjørende).

²⁾ *Der Kanon und die Kritik der N. T.* 1863, S. 39 f.: »Das barbarische Latein kann ich nicht aus der lingua volgata, der Provincialsprache Afrika's erklären. Vielmehr erkenne ich hier ebenso deutlich Fehler und Auslassungen unwissender Abschreiber, als auch die Merkmale einer Übersetzung aus dem Griechischen.«

dominum tamen nec ipse vidit in carne, er det rimeligt — siger han —, at dette refererer sig til, hvad der er sagt om den foregaaende Evangelist, der heller ikke selv var Apostel, men Aposteldiscipel, nemlig Marcus: *ipse quidem non vidit dominum in carne*. Ligeledes fremgaaer det af L. 7: *et idem, prout assequi potuit [ita posuit]*, at noget Lignende er blevet sagt om den foregaaende Aposteldiscipel og Evangelist. Om dem begge gjælder, at ingen af dem havde selv seet Herren, men at de berette, hvad Apostlene have seet og hørt; enhver af dem har derfor kun skrevet, *prout assequi potuit*. Dog havde Evangelisten Marcus — mener Volkmar (Anhang S. 351) — selv seet og været Vidne til Noget af, hvad han fortalte; nemlig forsaavidt han i Slutningen af sit Evangelium meddeler en Slags Apostelhistorie, 3: en Historie om Christi Aabenbarelse efter hans Borttagelse fra Jorden (s. Marc. 16, 20). Endelig, naar vi tage Hensyn til Begyndelsen af Beretningen om Lucas' Evangelium: *tertio evangelii librum secundum Lucam* (Lin. 2), hvor der da maa underforstaaes et *recipimus*, da tør vel Beretningen om Marcus' Evangelium antages at have været omtrent følgende:

Secundo recipimus evangelii librum secundum Marcum.

Marcus non ipse vidit Dominum in carne, sed audivit Petrum (slg. Euseb. 3, 39); *ali] quibus tamen interfuit et ita posuit.*

Herved er dog at bemærke, at det ved Ordene *quibus tamen interfuit et posuit* ligger meget nærmere at tænke paa det af Papias først berettede og senere ofte gjentagne Sagn, at Marcus, som ikke selv havde fulgt Herren, havde øst sine evangeliske Efterretninger fra Petrus' Foredrag¹⁾.

Hvad der har været sagt om Matthæus' Evangelium, lader sig vel kjende af, hvad der er sagt (L. 9 f.) om Johannes' Evangelium: *quarti evangelio rem libri Joannes ex discipulis [sc. auc-*

¹⁾ *Hilgenfeld, Der Kanon* S. 41: »Das Wenige, was noch über das Marcus-Evangelium erhalten ist, lässt vermuthen, dass über die beiden ersten Evangelien nur die sonst gangbare Ueberlieferung mitgetheilt war.«

tor est], altsaa: *primi evangeliorum libri auctor est Matthæus, unus ex discipulis Domini*; og af hvad der (Lin. 36) er sagt om Apost. Gjern., altsaa: *Matthæus conscripsit quæcumque [quia] sub præsentia ejus gerebantur et dicebantur.*

Nu læser Volkmar videre:

Tertio evangelii librum secundō Lucam. Lucas iste medicus post ascensum Christi, cum eō Paulus quasi ut juris studiosum secundum adsumsisset, nomine suo »ex opinione« con[s]cri[p]sit. Dominum tamen nec ipse vidit in carne. Et idem, prout assequi potuit, [sc. scripsit]. Ita et a nativitate Johannis incipit dicere.

Med Credner antager ogsaa Volkmar, at *secundō* og *eo* kun er en tro Gjengivelse af *secundum* og *eum* i den vulgaire Udtale; kun mener Volkmar, at der oprindeligen har været sat en Tverstreg over *o*, men som er bleven udeladt af Afskriveren, maaskee fordi han har skrevet efter Dictat: *secundō*, *eō* = *secundom*, *com*¹⁾. — Men hvad betyder nu: *cum eum Paulus quasi ut juris studiosum secundum adsumsisset* —? *K. Wieseler* forklarer det ved: »da ihn Paulus gleichsam als zweiten Rechtsbeflissenen dazugenommen hatte«; og mener, at der er alluderet til Retsætningen: »to Menneskers Vidnesbyrd er sandt« (slg. Joh. 8, 17), »medens Meningen utvivlsomt er den, at Lucas' Evangelium er opstaaet under Pauli Auspicier« (*W. a. St. S. 819*). *Credner* og *Volkmar* tage derimod *juris* = *justitiæ* (*δικαιοσύνης*) scil. *per fidem assequendæ*. Naar det hedder, at Paulus havde taget Lucas som »den anden« (*secundum* af *sequi*, = *comitem*) med sig, da skal dette være sagt med Hensyn til Silas (Ap. G. 15, 40. 16, 10). *Bötticher* antager, at der i den formeentlige græske Original har staaet: *ἐπὶ αὐτὸν ὁ Παῦλος ὡς τοῦ δικαίου ζηλωτὴν*

¹⁾ I sit tidligere Skrift: *Zur Geschichte des Kanons* 1847, S. 73 forklarede *Credner* disse Anomalier fra det sædvanlige Latin af Uvidenhed hos Afskriveren: »Auf einen solchen Anfänger im Latein weist Vieles in unserem Bruchstück hin, z. B. 51, wenn der gelehrte Mann, welcher wüsste, dass *cum* den Ablativ regiert, *cum eo* aus *cum* = *quam eum* verbesserte«

ἀκολοθοῦντα προσέλαβεν. — Ordene *nomine suo ex opinione conscripsit* har vistnok *K. Wieseler* rigtigere og naturligere commenteret ved: »Lucas skrev — efter den almindelige Mening — i sit eget Navn, men egentlig er Evangeliet Paulus'«, end *Credner* og *Volkmar*, som i *ex opinione* ville see en Allusion til Luc. 1, 2. 3. = καθὼς ἔδοξε αὐτῷ, hvorfor ogsaa Volkmar sætter »*ex opinione*« mellem Anførselstegn, ligesom om Forfatteren til Fragmentet havde med et underforstaaet »*ut ait*« villet henvise til Lucas' egne Ord. Men καθὼς i Luc. 1, 2. hører ikke til ἔδοξε καὶ μοι (s. Lucas' Forord i Sammenhæng).

Stedet om Johannes Evangelium kommer til at lyde saaledes efter Volkmar's Angivelse:

*Quarti evangeliorum*¹⁾ *Johannes ex di[s]cipulis. Cohortantibus condi[s]cipulis et-episcopis suis dixit: conjejunate mihi hodie triduo, et quid cuique fuerit revelatum, alterutrum* (*Wieseler: alterutri, ο: den ene af os begge til den Anden; men da her ikke er Tale om To, men om en Flerhed, som skulde meddele hinanden Noget, er det rigtigere at beholde alterutrum som adverbialt = invicem) nobis enarremus. Eadem nocte revelatum Andreae ex apostolis, ut recognoscentibus cun[c]tis Johannes suo nomine cuncta describeret, L. 9—16.*

Denne Tradition, hvorved det fjerde Evangelium paa en Maade blev fremstillet som et fælles-apostolisk²⁾, klinger ogsaa igjennem andre Monumenter fra Christenhedens ældre Tider, men i en noget anden Form. Saaledes skal Clemens Alexandrinus ifølge Euseb. h. e. 6, 14 have berettet efter gamle Presbyteres Vidnesbyrd, Ἰωάννην . . προτραπένια ὑπὸ τῶν γνωρίμων πνεύματι θεοφορηθέντα πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον. Slg.

¹⁾ sc. auctor est.

²⁾ *Hilgenfeld, Der Kanon*, S. 41: »Seiner Abfassung durch Johannes geht eine Aufforderung der Mit-Apostel und Mit-Bischöfe vorher, und wenn Johannes auch in seinem eignen Namen schreibt, so sind doch auch die übrigen Apostel und Bischöfe nicht unbetheiligt, wie ihre ausdrückliche Anerkennung am Schluss (Joh. 21, 24. 25) beweisen soll.«

Hieron. (prooemium in Matthæum): »Johannes quum esset in Asia et jam tunc hæreticorum semina pullularent — — coactus est ab omnibus pæne tunc Asiæ episcopis ut multarum ecclesiarum legationibus de divinitate Salvatoris altius scribere. Sagnetis Redaction hos Clemens og Hieronymus i Sammenligning med Fragmentets Angivelse viser den større Afstand, hvori den sildigere Tid forestillede sig Apostlernes Omgivelser i Forhold til hine. Ved den i Fragmentet opbevarede Tradition føres vi tilbage til en Tid, hvor det endnu ikke havde noget Stødende, at Johannes skulde skrive et Evangelium, *recognoscentibus cunctis condiscipulis & episcopis*; thi han var jo ogsaa selv kun en discipulus et episcopus. — I selve Johannesevangeliets 21de Capitel, navnlig dets Slutning V. 24—25¹⁾ have vi vel ogsaa en Bekræftelse paa hiin Tradition.

L. 16—34: *Et ideo, licet varia singulis evangeliorum libris principia doceantur, nihil tamen differt credentium fidei, cum uno et principali spiritu declarata sint in omnibus omnia de nativitate, de passione, de resurrectione, de conversatione eum discipulis suis ac de gemino ejus adventu, primo in humilitate despectus [dette Ord er udeladt af Volkmar, formodentlig ved Forglemmelse], quod fo(it), secundo in potestate præclarum, quod foturum est. Quid ergo mirum, si Johannis tam constanter singula etiam in epistolis suis proferat, dicens in semetipsū »quæ vidimus oculis nostris et auribus audivimus et manus nostræ palpaverunt, hæc scripsimus.« Sic enim non solum visorem, sed et auditorem, sed et scriptorem omnium mirabilium Domini²⁾ per ordinem profetetur.* — Wieseler gjengiver Begyndelsen af dette Afsnit saaledes: »Og omendskjøndt de enkelte Evangelier be-

¹⁾ Οὗτος ἐστὶν ὁ μαθητὴς, ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας αὐτὰ. καὶ οἶδαμεν, ὅτι ἀληθὴς ἐστὶν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ κτλ.

²⁾ DNS staaer der i Haandskriftet, men ifølge Wieseler er der kradset ved S, og der kan vel heller ikke være meent andet end domini, hvilket ogsaa Muratori læser. Som ovenfor (S. 40) bemærket, gjaldt Forkortelsen vel for alle casus som et Indeclinabile.

rettes at have forskjelligt Udspring (*principia* Oprindelsesmaader) —; Volkmar derimod: »Omendskjönt Læreprinciperne i de enkelte Evangelier ere forskellige, (idet Christus i Johannes-evangeliet bliver opfattet som Guds Ord, i de andre Evangelier som Menneskesønnen)« . . . »gjør dette dog ingen Forskjel for de Troendes Tro, da Alt angaaende (Herrens) Fødsel, Lidelse, Opstandelse, Omgang med hans Disciple og hans dobbelte Tilkomst er fremstillet (udlagt) i dem alle i een og samme oprindelige Aand (*uno ac principali spiritu*, Volkmar S. 154 Anm.: »modsat Gnosis' tomme Lære«).

Man seer, at Forfatteren har fundet det nødvendigt at tilføie denne harmonistiske Betragtning af de fire Evangelier, og at navnlig Johannesevangeliets Eiendommelighed har fremkaldt en Bemærkning, hvorved dets Paalidelighed fremhæves saameget tydeligere, idet det viser sig som hidrørende fra et Øre- og Øievidne til Herrens Liv paa Jorden¹⁾, s. L. 26—34, hvorom vi strax skulle give nogle nærmere Oplysninger.

Dog ville vi først endnu tilføie følgende Bemærkning, hvortil Credners Opfattelse af Fragmentets Ytringer om Johannesevangeliet giver Anledning. Denne Theolog (*Gesch. d. N. T. Kanon* S. 158 f.) lægger særegen Vægt paa, at Forfatteren til det fjerde Evangelium Lin. 9 betegnes som Johannes *ex discipulis*, medens det derimod Lin. 14 hedder: *revelatum (est) Andrea ex apostolis*. Som bekjendt skjernes der ogsaa andensteds f. Ex. af Papias hos Euseb. h. e. 3, 39 mellem *Ἰωάννης ὁ ἀπόστολος* og *Ἰωάννης ὁ πρεσβύτερος*, der rigtignok ogsaa var en umiddelbar Discipel af Herren (*ὁ τοῦ κυρίου μαθητής*), men ikke blandt de

¹⁾ »Die Verschiedenheit der einzelnen Evangelien soll sich eigentlich bei diesem Evangelium zu jener höheren Harmonie aufheben, welche wir bereits aus Irenäus kennen (*adv. Hær.* III, 11, 8). Und wie wenn auch unser Verzeichniss bei diesem Evangelium jene Nicht-Anerkennung vor Augen gehabt haben sollte, welche Irenäus ausdrücklich erwähnen muss, zieht es, um dasselbe als das Werk eines Augenzeugen zu beglaubigen, aus den Briefen des Johannes den Eingang des ersten herbei.« *Hilgenfeld*, a. St.

tolv Apostles Tal. Credner mener nu, at Fragmentisten har henført Johannesevangeliets Affattelse ligesom ogsaa to Breve (Lin. 69) til denne Johannes *ex discipulis*, medens derimod Forfatteren til den johanneiske Apokalypse i Lin. 71 ved ligefrem at stilles sammen med Petrus betegnes som *Apostlen* Johannes; (slg. Sammenstillingen af Paulus og (prædecessor ejus) Apokalyptikeren Johannes) Lin. 48, 57. Credner finder fremdeles en Støtte for sin Anskuelse i den om Apostlen Andreas i Lin. 14 tilføiede Notits. Ved denne *Apostlen Andreas*' Mellekomst skal nemlig fremhæves Evangeliets *apostoliske* Paalidelighed, medens den hele Bemærkning om Andreas vilde være overflødig og hensigtsløs, dersom *Apostlen* Johannes forudsattes som Evangeliets Forfatter. Ved Henviisningen til Johannesbrevene og navnlig det første Johannesbrevs Begyndelse i Lin. 26—34 skal kun godtgjøres, at Evangeliets Forfatter var selv Øre- og Øievidne. — Denne *Credners* Opfattelse har intet Bifald fundet hos *Volkmar* og *Hilgenfeld*, der, skjøndt de selv ikke antage det fjerde Evangelium for Apostlen Johannes' Værk, dog ikke i vort Fragment finde nogen Antydning om, at dets Forfatter har deelt denne Anskuelse¹⁾. Virkelig kan der ikke heller tillægges den Forskjellighed, at Johannes Lin. 9 betegnes: *ex discipulis*, og Andreas Lin. 14 *ex apostolis* den Betydning, som Credner vil lægge deri, at Fragmentisten nemlig skulde have anseet Johannesevangeliets Forfatter for *Ikke-Apostel*. Thi Lin. 22 forekommer Udtrykket »de conversatione [Domini] cum *discipulis*» (efter Jesu Opstandelse, hvad der vistnok, af Hensyn til Ap. G. I, 4 (συναλιζόμενος . . . slg. V. 2 τοῖς ἀποστόλοις), som synes at

¹⁾ De indlade sig forresten ikke paa at prøve Credners Grunde nøiere. *Volkmar* siger blot i en *Anm.* til *Credners Gesch. des N. T. Kanon*, S. 160: »Mir scheint der Verfasser allerdings den *Apostel* Johannes im Ev. behaupten zu wollen;» — og *Hilgenfeld* (*Der Kanon etc.* S. 41, *Anm.*): (. . . die Abfassung des vierten Evangeliums durch Johannes) »nicht, wie Credner u. a. O. S. 158 f. wollte, durch einen Nicht-Apostel Johannes, wogegen schon *Volkmar* streitet.«

have foresvævet Fragmentets Forfatter, maa forstaaes om hans Omgang med *Apostlene*. En anden Sag er det, om muligen her skulde skinne en Tradition igjennem om Johannes-Evangeliets Oprindelse, som Fragmentisten og hans Samtidige ikke havde rigtigt forstaaet, men udlagt paa den Maade, der svarede til den fra Slutningen af 2det Aarhundrede almindelig herskende Forestilling om, at den Johannes, der nedskrev Evangeliet, var Apostlen Johannes. Noget Saadant have i den nyeste Tid de Kritikere formodet, hvis Undersøgelser om det fjerde kanoniske Evangelium have ført til det Resultat, at dette Skrift vel i sit Væsen, saavel hvad Indhold som Form angaaer, maa føres tilbage til apostolisk Oprindelse, men neppe er nedskrevet af den Apostel selv, hvem man sædvanlig tillægger det¹⁾. En nøiere Drøftelse derom kan imidlertid ikke her finde Plads. Kun ville vi bemærke, at Forsvarerne af den sidste Mening støtte denne fornemmeligen derpaa, at Evangeliets Fremstilling og Stil ikke lader sig forene med Forestillingen om dets Forfatter som *unmid-*

¹⁾ Slg. (foruden Ewald o. A.) Weizsäcker, *Untersuchungen über die evangel. Geschichte, ihre Quellen und den Gang ihrer Entwicklung*, Gotha 1864, S. 297 f.: »Nach allem diesem überwiegen die kritischen Gründe, welche uns das Evangelium auf einen apostolischen Ursprung zurückführen heissen, oder vielmehr die Beschaffenheit der Schrift erklärt sich am natürlichsten unter der Voraussetzung dieses Ursprunges. Damit ist aber noch nicht gesagt, dass der Apostel, welchem wir dasselbe zuschreiben, es selbst niedergeschrieben habe; es kann unter seiner Leitung von einem Schüler geschrieben sein, oder aber nach seinen Vorträgen oder Aufzeichnungen in der Gemeinde verfasst. Alle Gründe, welche für die apostolische Herkunft sprechen, bleiben hiebei unberührt, sobald man annimmt, dass die Abfassung sich streng an seine Mittheilungen anschloss. Noch im zweiten Jahrhundert bestand eine Erinnerung, nach welcher das Evangelium gewissermassen das gemeinsame Werk des Kreises, im welchem Johannes lebte, zu sein schien, und bald wurde dieses dahin ausgebildet, dass in gewisser Weise der ganze Apostolat an seiner Abfassung theiligt sei. In diesen Vorstellungen mag das Richtige liegen, dass die Abfassung nicht ausschliesslich persönliche Sache des Apostels war. In welcher Gestalt der Stoff von ihm selbst ausging, lässt sich jetzt bloss noch vermuthen. Dahin aber, dass dabei eine solche Vermittlung stattfand, sprechen mehrere starke Gründe.«

delbart Øie- og Ørevidne til den evangeliske Historie, medens Fragmentisten derimod gjør sig Umage for at godtgjøre ved Henviisning til Johannesbrevene, navnlig til Begyndelsen af 1ste Johannesbrev, at Evangeliets Forfatter har været et umiddelbart Øie- og Ørevidne. Forsaavidt staaer Fragmentets Betragtning lige i Modsætning til den nyeste Kritiks.

Ved Opregningen af de Hovedstykker, hvori alle Evangelieberetningerne siges at stemme overeens med hinanden, findes nu de vanskelige Linier 24—26, hvis Mening forresten ikke kan være tvivlsom, nemlig at Christus' *dobbelte* Tilkomst har Hensyn til hans Aabenbarelse i jordisk Ringhed, hvilken allerede har fundet Sted, og til hans Aabenbarelse i kongelig Magt og Værdighed, hvilken først skal indtræde. Men, medens *primo* (L. 24) staaer som Appos. til *gemino adventu*, skulde der ventes L. 25 *secundo*. I dets Sted staaer *secundum*. Naar nu dog *secundum* i L. 2 paa Grund af Udtalen i *lingva volgata* kunde blive til *secundo*, kunde vel ogsaa den omvendte Forandring indtræde, nemlig at *secundo* blev til *secundum*. Dog nægter Volkmar, at denne Omsætning af *um fra o* har ellers nogen Analogie for sig; og forklarer derimod *secundum* af *secundo in* (slg. *primo in*), der, utydeligen skrevet, blev læst *secundom*. Men hvorledes forholder det sig nu med *præclarum quod futurum est*? Sædvanlig forandrer man uden videre *præclarum* til *-us* og *futurum* ligeledes til *-us*. Saaledes bliver da: *de gemino ejus adventu, primo . . . quod . . . secundo . . . quod* gjengivet ved: »om hans dobbelte Tilkommelse, den første, nemlig at han var i Ringhed og foragtet, den anden, at han skal vise sig i kongelig Magt.« Men ogsaa denne Forandring af *præclarum* til *præclarus* erklærer Volkmar for utilladelig, paa Grund af, at den er uden al Analogie; han finder det derimod »sindrigt, at Christus i sin Ringhed opfattes ganske personligt (*despectus, quod fuit*), men derimod hans Komme i kongelig Magt udtrykt som noget mere Almindeligt, mere Omfattende, og derfor i neutrum: *præclarum*, det Herlige, Herligheden, *id quod futurum*

est « Dette synes dog at være ingeniosius, quam verius! Mere har *Hülgenfelds*¹⁾ Mening for sig, at Stedet er en misforstået (maaskee rettere sagt: mislykket) Oversættelse af det Græske: *καὶ περὶ τῆς διπλῆς αἰτιῶ παρονσίας* [δεδήλωται], *πρῶτον μὲν ἐν ταπεινότητι καταφρονηθέντα γενέσθαι, ἔπειτα δὲ ἐν δυνάμει βασιλικῇ ἐνδοξον γενήσεσθαι.*

Nu tilføies en Bemærkning om Johannesevangeliets Forhold til Johannes' Breve: L. 25 ff. *Quid ergo mirum, si Johannes tam constanter singula etiam in epistulis suis proferat, dicens in semetipsū etc.* Ved den *Bestandighed*, hvormed Johannes ogsaa i sine Breve foredrager det Enkelte, sigtes naturligtvis til, hvorledes de i Evangeliet forekommende Anskuelser og Ord oftere gjentages i Brevene. Af Citatet 1 Joh. 1, 1. sees altsaa, at Fragmentets Forfatter henførte Johannes' Evangelium og Johannes' første Brev til samme Person. At *semetipsu* skal være *semetipsum* og ikke *semetipso* (som *Wieseler* vil), er klart, da det Sidste ingen passende Mening giver, men det Første ligefrem betyder: »i det han siger med Hensyn til sig selv«, (*εἰς ἑαυτὸν*). I Sætningen: *Sic enim non solum visorem, sed et auditorem . . . profitetur* behøves ikke, som man sædvanlig har gjort, at indskydes *se*. Forfatteren kan have villet sige: »med hine Ord betegner Brevets Forfatter En, der ikke blot har seet, men ogsaa etc.«

Tredie Afsnit begynder da saaledes med: (III) *Acta autem omnium apostolorum sub uno libro scripta sunt.* Denne i sin Almindelighed unøjagtige Charakteristik af Ap. G., at den meddeler *alle* Apostles Historie, er ingenlunde særegen for Fragmentets Forfatter, men indeholdes allerede i *deres* Forestilling, fra hvilke Titelen *Πράξεις τῶν ἀποστόλων* hidrører. *Lucas* »optime *Theophile*« *comprendit quia sub præsentia ejus singula gerebantur.* Saaledes mener *Volkmar* at kunne undgaae *Credners* o. A.s Forandring af Textens Vocativ til Dativ: *Optimo Theophilo,*

¹⁾ *Der Kanon und die Kritik des N. T.* Hall. 1863, S. 40. Anm.

idet han antager, at Fragmentets Forfatter har benyttet Lucas' egne Ord i Act. 1, 1. som Betegnelse for Bogen. At *quia* maa være = *quæ*, indrømmes af Alle, men Volkmar (*Anhang* S. 346) troer i dette *quia* at finde et neutr. plur. af *quis*, i Betydning af *quæcumque*¹⁾. Ogsaa Angivelsen af, at Lucas har selv været Oievidne til alle de Begivenheder, som han beretter i Ap. G., findes hos mange af de gamle Skribenter; saaledes endog hos *Euseb.* h. e. 3, 4 . . *ταῖς τῶν ἀποστόλων πράξεσιν, ἃς οὐκέτι δι' ἀκοῆς, ὁφθαλμοῖς δὲ αὐτοῖς παραλαβῶν (ὁ Λουκᾶς) συνετέτατο*, sml. *Iren. hær.* 3, 14: *Lucas inseparabilis fuit a Paulo* -- uagtet Bogens eget Indhold og Forfatterens Antydning om sin delvise Tilstedeværelse (s. Ap. G. 16, 10 etc.) ved de fortalte Begivenheder gjendriver hiin Forestilling.

De nu følgende Ord gjengiver Volkmar saaledes: *sicuti et semote passionem Petri evidenter declarat, sed projectionem Pauli ab Urbe ad Spaniam proficiscentis[n]*, medens Wieseler efter *proficiscentis* indskyder »omittit«. Denne Indskydelse kalder Volkmar en exempeløs Conjectur, hvorimod han billiger den derved udbragte Mening, nemlig at Lucas ikke har berettet Pauli Reise fra Rom til Spanien. Kun udbringer Volkmar denne Mening ved en efter sin Forestilling meget naturligere Conjectur. Han regner nemlig det omhandlede Sted til de »faa«, hvor virkelig en Feil er begaaet i Afskriften enten ved den Dicterendes eller ved Skriverens Skyld. Medens der oprindeligen har

¹⁾ »Sollten wir nicht ein neutr. plur. von *quis* haben in dem Sinne von *quæcumque*? Aehnlich ist *ὅτι* von *ὅστις* und *quod* von *qui* gerade so gut Relativ als Conjunction. Ja der Zusammenhang verlangt ein *quæcumque*, was in *quia* von *quis* gerade so liegen kann als in *ὅτι* von *ὅστις* (gleich *quisquis*). Denn der Sinn ist, dass Lucas *Alles* zusammenfasse, was er erlebt habe, aber auch nicht mehr; dass diese Apostelgeschichte eine *vollständige* sei, aber auch nur so weit. Wir werden, denke ich, die *lingva volgata* auch einer Flection nach näher kennen gelernt haben. (Ob das *corpus juris* nicht noch mehrfach *quia* ursprünglich geboten habe in diesem Sinne, der hernach nicht mehr verstanden ist, verdient noch nähere Vergleichung).«

staaet efter *proficiscentis* et *non*, betegnet ved den sædvanlige Abbreviatur *n*, har den Dicterende eller Afskriveren overseet dette. Naar man nemlig spørger, hvad der overhovedet har bevæget Fragmentets Forfatter til efter sin Angivelse af Apostelhistoriens Indhold (nemlig *quæ sub præsentia ejus singula gerebantur*) at tilføie Notitserne om Petrus' Martyrdød og Paulus' Reise til Spanien, da skal det »ikke være usandsynligt, at han derved nærmere vil oplyse, med hvilken Ret Lucas kan siges at have givet en (fuldstændig) Beretning om *Alt*, *quæ sub præsentia ejus singula gerebantur*, uagtet dog saa vigtige Begivenheder som de to ovennævnte ikke omtales i Apostlenes Gjerninger. (At netop disse Begivenheder kunde forekomme Fragmentets Forfatter at være af særlig Vigtighed, hører til de Omstændigheder, som i Forbindelse med andre Grunde vække Formodningen om, at han og de, for hvilke han nærmest skrev, vare Medlemmer af den romerske eller vesterlandske Kirke). Lucas har nemlig aabenbart antydnet Petrus' Lidelse, men *semote*, særskilt α : paa et andet Sted, nemlig i sit Evangelium (s. Luc. 22, 33); hvad derimod den anden Hovedapostels senere Skjæbne angik, da har Lucas ikke omtalt den, fordi det ikke hørte til, *quæ sub præsentia ejus gerebantur*.

Saaledes Volkmar (a. St. S. 348), der, istedetfor de forskjellige Textforandringer¹⁾, som andre Fortolkere her tillade sig, indskrænker sig til at sætte et \bar{n} (= *non*) mod Slutningen. Denne

¹⁾ F. Ex. Zimmermanns Forandring af *sed profectioem* til *et profectioem*. (Z. mener, at Lucas kan siges at have antydnet Petri Lidelse Ap. G. 5, 40., 12, 3. Men ved *passio Petri* kan dog neppe forstaaes andet end hans Martyrdød, slg. L. 21; dernæst tilkjendegiver jo *semote*, at Lucas netop ikke i Ap. G., men paa et særskilt Sted har talt om *passio Petri*) *Credner* (Gesch. S. 155) læser *sicuti et semota passionem . . . declarat et profectioem . . .* forklarer *semota* som *nom. plur.* med Verbet *declarat* i *singul.* som en Græcisme (slg. L. 66 *quæ recipi non potest* istedetfor *possunt*), finder disse særlige Angivelser i Joh. 21, 18 og Rom. 15, 18. 24.) og opløser nu Sætningen saaledes: *et quæ non sub præsentia Lucæ gesta sunt, passionem Petri et profectioem Pauli ab Urbe ad Spaniam proficiscentis, semota declarat.*

Tilsætning søger sit Forsvar i L. 46, hvor ogsaa kun Tilsætningen af et *non* (*de quibus singulis [n̄] necesse est ab nobis disputari*) antages at give en rimelig Mening. Imod dette kan imidlertid indvendes, at man saaledes dog kun oplyser een Conjectur ved en anden, og at det er et Spørgsmaal, om L. 46 nødvendigtviis kræver Indskydelsen af *non* for at give Mening. Derom senere. At Fragmentets Forfatter har tænkt Lucas *evidenter declarare passionem Petri* ved Stedet i Luc. 22, 33 (hvor Petrus siger til Jesus: *Κύριε, μετὰ σοῦ εἰμι καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον πορεύσθαι*), kan i første Øieblik vække Forundring; men denne Slags Allusioner anvendes saa ofte hos kirkelige Skribenter, at man ikke tør afvise dens Mulighed ved nærværende Leilighed. Dog turde *Wieseler's* Angivelse af *Grunden*, hvorfor Lucas ikke har berettet *Pauli Reise fra Rom til Spanien*, være at foretrække for *Volkmars's*. *Wieseler* mener nemlig, at Fragmentets Forfatter har villet sige: »Lucas har sammenfattet Alt, hvad der skete i hans Tid — ogsaa Petrus' Lidelse og Død, som han vel ikke i Ap. G., men paa et andet Sted, nemlig i sit Evangelium, tydeligen har angivet; — men *Pauli Reise fra Rom til Spanien* har Lucas ikke berettet, fordi denne Reise ikke fandt Sted.« Her er altsaa givet en Bekræftelse paa *Petri Martyrdød*, men en Protest indlagt mod *Historiciteten af Pauli spanske Reise*. Vi have saaledes her et gammelt Vidnesbyrd — fra selve den romerske Kirkes Skjød — som directe modsiger Antagelsen af det saakaldte andet romerske Fangenskab¹⁾. Denne Opfattelse synes rigtigere end *Volkmars's*: »Die Apostelgeschichte ist ganz vollständig, wenn man nur nicht mehr darin erwartet, als *Lucas* hier geben wollte, nämlich Selbsterlebtes. Nur *semote* giebt er noch das dringendst Erwartete, das Martyrium des ersten Apostels an, aber die spätern Schicksale des andern Hauptapostels (natürlich) *nicht*« (a. St. S. 348). — Thi sildigere end 68 efter Christus har Ingen dog ansat *Pauli*

¹⁾ *Wieseler* i Theol. St. u. Kr. 1847, S. 824.

Martyrium; til den Tid kunde Lucas meget vel have levet, og saaledes hørte da Pauli senere Skjæbne ikke til det, »som naturligtviis ikke kunde ventes fortalt af Lucas«.

Som bekjendt nægtes ogsaa i andre romersk-katholske Skrifter Pauli Reise til Spanien. Saaledes have vi følgende Yttring af Pave Gelasius (492—96): *Beatus Paulus apostolus non ideo, quod absit, fefellisse credendus est, aut sibi exstitisse contrarius; quoniam cum ad Hispanos se promississet iturum, dispositione divina majoribus occupatus ex causis implere non potuit quod promisit* (hos *Baronius: annales ad ann 61, 2*). Man har udledet denne Benægtelse af Pauli Reise til Spanien fra de Romerskes Tilbøielighed til at vindicere *Petrus* Deelagtighed i Spaniernes Omvendelse til Christendommen ved Biskopper, som vare sendte til dette Land »a *Petro et Paulo apostolis*« (s. *Gregor VII's* Brev til den spanske Kong Alphons VI. hos *Mansi, acta XX* p. 109 ff.). Hos disse sildigere Skribenter lader en Tendents i denne Retning sig vistnok ikke miskjende; men derfor kan jo dog den Beretning, at Paulus er bleven forhindret fra at udføre sit Rom. 15, 24 tilkjendegivne Forsæt om at reise til Spanien have sin historiske Rigtighed.

Dog lader Stedet sig ogsaa forstaae paa en Maade, hvorved Pauli Reise til Spanien ikke benægtes, nemlig: »Lucas sammenfatter Alt, hvad der var skeet til hans Tid (som han da ogsaa, skjøndt paa særskilt Sted, klarlig antyder *Petri* Martyrdød), men Pauli Reise til Spanien beretter han ikke.« Saaledes danner *sed profectionem* . . . (med underforstaaet *non declarat* eller *omittit*) Modsætning til *comprehendit*; hvorved altsaa kun modificeres eller indskrænkes Udsagnet om, at Lucas har sammenfattet Alt, hvad der skete i hans Tid. Istedetfor en Benægtelse af, at Paulus er reist til Spanien, bliver der saaledes kun sagt, at Lucas ikke har omtalt denne Reise; hvorved vort Sted snarere bliver en indirecte Bekræftelse paa hiin Reises Historicitet.

Derimod forandres den hele Sag, dersom den rette Læse-

maade L. 38 er, saaledes som *Hilgenfeld* gjengiver Texten: *sed et profectionem*; thi da kan der neppe tvivles om, at Fragmentisten virkelig har meent i Lucas' Beretninger at kunne opdage Antydning baade om Petri Martyrium og om Pauli Reise til Spanien. Uden Tvivl har han fundet Antydning om den sidstnævnte Begivenhed i den tilsyneladende afbrudte Slutning Ap. G. XXVIII, 31.

Men i ethvert Tilfælde, hvorledes Fragmentistens Ord end udlægges, saameget staaer fast — hvad *Huther* bemærker i sin *Commentar til Pastoralbrevene*, 2den Udg. S. 27 — at til Fragmentistens Tid var hiin Pauli Reise en Gjenstand for Tradition.

(IV.) L. 39—63: *Epistolæ autem Pauli, quæ, a quo loco vel qua ex causa directæ sint, volentibus¹⁾ intellegere ipsæ declarant. Primum omnium Corinthiis schisma hæresis interdicens, deinceps Galatis circumcisionē, Romanis autem ordinē scripturarum, sed et principium earum esse Christum intimans, [aliis] prolexius scripsit, de quibus singulis [n] necesse est ab nobis disputari.*

Cum ipse beatus apostolus Paulus, sequens prædecessoris sui Johannis ordinem, nonnisi nominatim septem ecclesiis scribat ordine tali:

| | |
|--------------------------------|-----------------------------------|
| <i>a[d] Corinthios prima.</i> | <i>ad Colosenses quarta.</i> |
| <i>ad Efesios secunda.</i> | <i>ad Galatas quinta.</i> |
| <i>ad Philippenses tertia.</i> | <i>ad Thessalonicenses sexta.</i> |
| <i>ad Romanos septima:</i> | |

verum Corinthiis et Thessalonicensibus licet pro correptione ite-

¹⁾ Allerede i Haandskriftet selv er *voluntatibus* ved Radering forandret til *volentibus* (s. *Wieseler* St. u. Kr. 1847, 2. Bd. S. 824). Naar der hos *Credner* (*Geschichte des Kanon*, S. 149) siges, at *Muratoris* læste *voluntatis*, maa det være en Feiltagelse. Thi selv gjengiver *Credner* i sin *Einkl. in das N. T.* 1836, S. 335 f. *Muratoris* Text ved *voluntatibus*, men mener paa dette Sted, at det maa forandres til *volutantibus*. Da *volutare aliquid mente* betyder: at overlægge og betænke Noget, kunde det jo nok være muligt, at *voluntatibus* var opstaaet ved Feilskrift eller Misforstaaelse af det oprindelige *volutantibus*.

retur: una tamen per omnem ortem terræ ecclesia diffusa esse dinoscitur. Et Johannes enim in apocalypsi licet septem ecclesiis scribat, tamen omnibus dicit.

Verum ad Philemonem una, et ad Titum una, et ad Timotheum duas pro affecto et dilectione; in honore tamen ecclesiæ catholicæ. In ordinatione ecclesiasticæ disciplinæ sanctificatæ sunt.

Dette Afsnit indtil L. 63 handler om Pauli ægte og i Kirkens Kanon reciperede Breve.

Efter Bemærkningen om, at disse Breve selv indeholde Oplysninger om deres Forfatter, deres Affattelsessted og deres Anledning og Hensigt, fremhæves nu som de, der have ganske bestemte Anledninger og Themata, Brevene til Menighederne i Corinth, i Galatien og i Rom¹). Fragmentets Forfatter omtaler nemlig Paulusbrevene fra to Synspunkter. Første Gang betragter han dem efter deres Indhold (*qua ex causa directæ sint* L. 40), anden Gang efter Adressaterne (*quibus scriptæ sint* L. 39 ff.), hvilke dels ere Menigheder (Lin. 49 ff.) dels Venner (*quibus pro affecto & dilectione scripsit* L. 59). Til Affattelsestiden har han hverken i den første eller anden Opregning taget Hensyn.

¹) *Volkmar's* Anmærkning (a. St. S. 354, Note *): „*F. G. Baur's* scharfe Unterscheidung der vier Briefe und der *aliæ* hat also einen sehr alten Vorgänger“ — betyder ikke meget, forsaavidt paa denne Opstilling skal grundes den (af Baur forsvarede) Paastand, at kun hine Breve dannede oprindeligen Classen af de ægte paulinske Breve, til hvilke da de øvrige vare senere komne til. Men ligesaa lidt hos Fragmentets Forfatter som hos Marcion, der jo ogsaa (ifølge Epiphan 42, 9) opstillede de 10 paulinske Breve i følgende Orden: Galater, I og II Corinthier, Romere, I og II Thessal., Ephesier, Colossenser, Philemon, Philippenser, findes der nogen Antydning om, at kun de fire førstnævnte skulle derved betegnes som de fortrinnsviis ægte Pauli Breve. At hine fire Breve stilledes først, hvor Pauli Breve opregnedes, grundede sig vel ligesaa vel paa deres — hvert for sig — eiendommelige Indhold som derpaa, at de vare de største af Omfang. Vi see jo ogsaa, at i selve det her omhandlede Fragment opregnes Pauli Breve strax efter i en anden Orden, hvor Corinthier, Romer og Galater ingenlunde nævnes sammen (slg. *Weiss*, Theol. St. u. Kr. 1863, 3. H. 592 f.).

Naar ellers i den katholske Kirke Ordenen pleier at være: *Romerne*, *Korinthierne*, *Galaterne*, da kan det jo være skeet af Hensyn til den alphabetiske Orden, at Fragmentisten satte Corinthiis, Galatis, Romanis.

Ordene: *Primum Corinthiis* etc. gjengiver Wieseler (*Stud. u. Kr.* 1847, S. 825) saaledes: »Først af alt forbydende Korinthierne Partispaltning, dernæst Galaterne Omskjærelse, men for kyndende Romerne den af Skrifterne budne Orden; men ogsaa at disses Princip er Christus, har [Paulus] skrevet udførligere.« Wieseler indskyder nemlig i den af Afskriveren mellem *intimans* og *prolixius* til fire, fem Bogstaver aabent ladte Plads: *Paulus* (medens Credner, *Gesch. d. K.* S. 156 Anm. 20, vil indskyde *Efesiis*, fordi »*principium earum Christum esse*« skal vise hen til Eph. 1, 10. 21 ff.). Men herimod gjør Volkmar (*Anh.* S. 350) den Indvending gjældende, at »*Paulus*« vel udvortes lader sig her passe ind, men at »denne Overflødighed« ikke passer til Fragmentistens øvrige Korthed (ligesom W. imod Credners Conjectur indvender, at *Ephesusbrevet* vel taler om Christus som *πλήρωμα* og som *κεφαλή πάντων*, men ikke om ham som særegent »*principium scripturarum*« i e. *Veteris Testamenti*). Heller ikke vinder man noget klart Begreb om, hvad der kan menes ved, »at Paulus forkynder Romerne den af Skrifterne (o: G. T.) budne Orden«. Volkmar mener derfor, at der paa det omtalte Sted bør indskydes »*aliis*« og grunder dette paa, at Fragmentets Forfatter dog vel vilde paa vort Sted handle om Indholdet af *alle* de Breve, som Apostlen havde skrevet til Menigheder. Medens nu Fragmentisten udhæver som Hovedindholdet af Brevet til Korinthierne Forbudet mod Partitvistigheder, som Hovedindholdet af Brevet til Galaterne Forbudet mod Omskjærelsen, angiver han, hvad Apostlen *positivt* har lagt Romerne paa Hjertet (*intimans*), nemlig *ordinem scripturarum* o: det Gamle Testaments Gang og Væsen¹⁾, men ogsaa det, at

¹⁾ S. Rom. III. IV. V, 12. IX—XI.

Christus er *principium earum* 3: at disse vise hen til ham som det Høieste og Alt Afsluttende. — Imod Volkmars Udlægning viser sig imidlertid en Betænkelighed fra de følgende Ord: [*aliis*] *prolixius scripsit, de quibus singulis necesse est ab nobis disputari*; thi til Forsvar for sin Conjectur giver Volkmar her *prolixius* en Betydning, som vel vanskeligen lader sig philologisk begrunde: »Til hine tre Menigheder har Paulus skrevet over specielle Themata (*Corinthiis schisma, interdicens . . . Galatis circumcisionem, Romanis etc. intimans, aliis prolixius scripsit*), men til alle de øvrige over *almindeligere*«; og nu antager han ligesom ved L. 39 Udledelsen af et *n̄* (*non*) foran *necesse est*: »men om dette, nemlig *quæ P. prolixius scripsit*, er det ikke nødvendigt at handle videre i Detail«¹⁾. Derved bringes man dog tilbage til at overveje, om ikke Indskydelsen af »*Paulus*« mellem *intimans* og *prolixius* skulde være rigtigere (hvad ogsaa *Hilgenfeld, der Kanon* S. 40 foretrækker), og om ikke hele Stedets Mening kunde gjengives paa følgende Maade: »Først af Alt har Paulus skrevet til Corinthierne, Galaterne og Romerne; i Brevene til Corinthierne forbyder han Partispaltningerne, i Brevet til Galaterne Omskjærelsen, i Brevet til Romerne indskjærper han det Gamle Testamentes Orden og Væsen, men tillige, hvorledes Alt viser hen til Christus som det Høieste og Alt Afsluttende. Disse Breve ere de udførligste (og betydeligste af alle de paulinske Breve), og derfor er det nødvendigt nøiere at oplyse deres Indhold i det Enkelte. Dette »*de quibus singulis necesse est ab nobis disputari*« refererer sig da til en Hensigt, som Forfatteren vilde udføre senere, maaskee i nærværende Afhandling, maaskee ved anden Leilighed. Saaledes behøves ikke Indskydelsen af noget *non*. — *Wieseler* fortolker, a. St. S. 826: »über welche (nämlich Corinthier-, Galater- und Romerbrieft) als *einzelne* von uns verhandelt wurde, wie noth-

¹⁾ Volkmar, Anhang S. 350.

wendig ist.« Men man maatte da have ventet *necesse fuit* eller *erat*, ikke *est*.

Foran *Cum ipse beatus* maa man sætte et Punktum; thi nu begynder en ny Tanke. Til Forsætningen *Cum ipse . . . scribat* svarer som Eftersætning: *una tamen . . . dinoscitur*; og *verum Corinthiis . . . iteretur* maa betragtes som en Parenthes; altsaa: Skjøndt Paulus, følgende sin Forgjænger Johannes' Exempel (ordinem 3: Fremgangsmaade), skriver, navnlig kun til *syv* Menigheder, erkjendes det dog, at kun *een* Menighed er udbredt over den hele Jordens Kreds; thi ogsaa Johannes i Apokalypsen, endskjøndt han skriver til *syv* Menigheder, taler dog til alle.« Ved Parenthesen *verum Corinthiis & Thessalonicensibus licet præ correptione iteretur*¹⁾ er det klart, at Fragmentets Forfatter vil vise, hvorledes Syvtallet, uagtet der foruden de nævnte *syv* Breve endnu haves to andre Breve af Paulus, dog ikke er overskredet, thi disse to Breve ere skrevne til to af de *syv* Menigheder, som allerede vare nævnte.

Man behøver ikke som f. Ex. *Zimmermann* (s. *K. Wieseler*, St. u. Kr. 1847, S. 826, Anm. 6) at forstaae Fragmentistens Ord »*sequens prædecessoris sui Johannis ordinem*« saaledes, som om han antog, at Johannes' *syv* apocalypsiske Breve vare skrevne før alle de paulinske Breve. Endskjøndt en saadan Vildfarelse ikke vilde være uden Analogie (saaledes lader jo *Epiphanius hæres.* 51 Apokalypsen være affattet i Keiser *Claudius'* Tid), er der dog ingen Grund — siger *Wieseler* — til at tillægge vor Forfatter den, da man saa ogsaa maatte tillægge ham den underlige Forestilling, at, fordi Johannes havde skrevet til *syv* Menigheder, havde ogsaa Paulus kun villet skrive til *syv* Menigheder. Men ved at Johannes kaldes *prædecessor Pauli*, tænkes der kun paa, at Johannes var tidligere Apostel, end Paulus, s. Gal. 1, 17. (οἱ πρὸ ἐμοῦ ἀπόστολοι), og Sammenstillingen af

¹⁾ »Men til Corinthierne og Thessalonicenserne — endskjøndt som Dadel — (om correptio s. foran S. 40) gjentages (iteretur er maaskee opstaaet ved falsk Udtale af iteratur) Skrivelsen.«

Johannes' syv apokalyptiske Breve med Pauli Breve til syv Menigheder er kun en Sammenligning¹⁾ — ikke Angivelse af et *Motiv* for Paulus til at skrive Breve kun til syv Menigheder²⁾.

Den Orden, hvori disse Pauli Breve her opregnes, er besynderlig nok, da den afviger fra alle andre. Det er rimeligt, at Forfatteren til Fragmentet har villet, som Volkmar mener, have den hele passus tænkt tabellarisk, og at han derfor har sat *prima, secunda* etc., medens Sætningens Construction fordrede *primam, secundam* etc. At der er lagt Vægt paa Rækkefølgen, sees af Tilføielsen L. 50: *ordine tali*. »Den romerske Menighed er for Fragmentisten den vigtigste, den syvende af de syv, hvilke Apostlen har udmærket. De andre ere vel ordnede ligeledes efter en Rang, saa at først nævnes Hovedstæderne i Provindserne: Corinth i Achaia, Ephesus i Asien, Philippi i Macedonien. Nu komme Menighederne af anden, ligeoverfor Rom af tredje Rang. Rom er for Fragmentisten Urbs *κατ' ἐξοχήν* (38). Apostlenes Historie interesserer ham fortrinsviis, forsaavidt den hænger sammen med Rom. Derfor minder han særskilt om passio Petri — der vel kun kan være tænkt i Rom —, om profectio Pauli ab Urbe (37 f.). Slg. L. 75 sqq.«³⁾

Efter de 7 (9) Breve til Menigheder følge nu fire til enkelte Personer. Overgangen til disse dannes ved Brevet til Philemon,

1) »Die Vergleichung der sieben Briefe des Paulus mit der Offenbarung wurde dadurch bewiesen, dass in der Offenbarung selbst das den sieben Gemeinden Gesagte mit den Worten 2, 23: *καὶ γινώσκονται πάντα αἱ ἐκκλησίαι*, auf alle Gemeinden ausgedehnt ward.« *Credner, Zur Gesch. d. Kanons* 1847, S. 86.

2) Forresten maa dog bemærkes, at en saadan »underlig« Forestilling ikke ligger hine Tidens Tænkemaade saa fjern. Saaledes siger *Victorinus Petavionensis* (Biskop i Pettau i Steirmark, det gamle Pannonium omtrent 290 efter Chr.) om Paulus: »Postea (non nisi) singularibus personis scripsit, ne excederet modum septem ecclesiarum« (s. *Cave, Scriptt. ecclesiast. Histor. lit.*, p. 95). Ogsaa *Cyprian De exhort. martyr. c. 2. Adv. Jud. 1, 20*) fandt Paulus' og Johannes' syv Breve præfigurerede i de syv Sønner 1 Sam. 2, 5.

3) Volkmar, Anhang § 168. 170.

formodentlig fordi det foruden til Philemon ogsaa var adresseret til Appia og til Archippos og til Menigheden i Philemons Huus (Philem. 2). Disse Breve vare imidlertid dog altid skrevne kun til Privatpersoner og fremgaaede af Pauli Hengivenhed og Kjærlighed (*pro affectu et dilectione*) mod disse. Derfor syntes det Fragmentisten nødvendigt at tilføie, at de alligevel staae i Anseelse i den katholske Kirke¹⁾ og ere helligede *in ordinatione ecclesiasticæ disciplinæ* 3: deres Anseelse grunder sig paa, at den kirkelige Forfatning eller Menighedernes Indretning er bleven reguleret efter dem. Det er nok muligt, at der i de anførte Ord ligger Antydning om en Modsigelse, som kan have været reist fra enkelte Sider imod Pastoralbrevenes Optagelse i Kanon, forsaavidt de egentlig kun vare Privatskrivelser²⁾.

Efterat saaledes de 13 ægte Breve af Paulus ere blevne omtalte, følger nu:

V. *Fertur etiam ad Laudicenses, alia ad Alexandrinos, Pauli nomine finctæ ad hærese[m] Marcionis, et alia plura, quæ in catholicam ecclesiam recipi non potest. Fel enim eum melle misceri non congruit.*

Epistola sane Judæ et superscripti Johannis duas in catholica habentur, et (ut?) Sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta.

VI. *Apocalypse[s] etiam Johan[n]is et Petri tantum recipimus, quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt. Pastorem vero nuperrime etc.*

¹⁾ Wieseler o. A. vilde læse *ad honorem*, men dette er en unødvendig og urigtig Rettelse.

²⁾ «Quant aux épîtres à Philémon, à Tite et à Timothée, que l'apôtre écrivit par amitié pour ces personnes, elles ont reçu leur consécration dans l'organisation de la discipline ecclésiastique. Cela veut dire, sans doute, que ces épîtres, par le fait, que l'église y a puisé les principes de son gouvernement, de lettres particulières qu'elles étaient dans l'origine, sont également devenues des documents publics et officiels.» *Reuss, Hist. du Canon des écritures saintes*, 1863 p. 83.

Saaledes ordner Volkmar denne Deel af Texten, hvorved han understøtter sin Mening om, at der fra L. 63—70 handles om Breve, hvis Ægthed benægtes eller betvivles; og at der fra L. 71—80 handles om de apokalyptiske Skrifter. Imidlertid kan Forbindelsen af de enkelte Sætninger og Ord ogsaa ordnes paa en anden Maade, hvorom vi strax skulle give nærmere Oplysning.

Saameget er uomtvisteligt, at L. 63—67 (*Fertur* — — *congruit*) — efter den af Volkmar fulgte Text — omtales to navngivne Breve, et til Laudicenserne og et til Alexandrinerne, der ere opdigtede i Pauli Navn, og at der ogsaa gives flere andre Skrifter, som ikke kunne antages i den almindelige Kirke, da det ikke sømmer sig at blande Galde sammen med Honning.

Fertur etiam (sc. epistola) *ad Laudicenses*. At Ordet fertur, ligesom *γράφεται*, *γερομένη* etc. bruges om et Skrift i Betydning af: »er i Omløb, haves og er bekjendt«, derpaa vil man finde Exempler hos *Hieronymus*, *Catal.* 15: fertur et secunda ejus (Clementis) nomine epistola, quæ a veteribus reprobatur; *Origines*, *Comm. Matth.* T. XIV, III p. 644: καὶ ἀπὸ τινος γερομένης μὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γραφῆς, οὐ παρὰ πᾶσι δὲ ὁμολογουμένης εἶναι θείας; *Contr. Celsum* 6, 36 οὐδαμοῦ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γερομένων ἐναγγέλιων; *Euseb.* h. e. 3, 25: τὴν γερομένην Ἰωάννου προτέραν ἐπιστολὴν — ἢ γερομένη Βάρναβα ἐπιστολῇ; *Socrates* h. e. 3, 7 Ὁριγένης δὲ πανταχοῦ μὲν ἐν τοῖς γερομένοις αὐτοῦ βιβλίοις; etc. — *Laudicenses* for *Laodicenses* er gammel Skrivemaade. Saaledes i Cod. Boern. efter Brevet til Philemon: *Ad Laudicenses incipit epistola*. Der er Rimelighed for, at i Fragmentet er meent hiint apocryphiske Brev, som fører dette Navn, og om hvilket *Hier. de vir. ill.* 5 siger: Legunt quidem et (epistolam) ad Laodicenses, sed ab omnibus excluditur¹⁾. Derom hersker ogsaa temmelig Eensstemighed; men

¹⁾ Forstyrrende og misledende er *Hilgenfelds* Ytringer (*Der Kanon etc.* S. 42): »Das Verzeichniss weiss schon hier als marcionitische Erdichtungen

langt større Uenighed findes om, hvilket Brev skal forstaaes ved *ep. ad Alexandrinos*. Et saadant Brev nævnes nemlig ellers aldrig. Da der i Fragmentet ikke omtales Brevet til Hebræerne, et Skrift, der var saa tidligt og saa almindeligt udbredt, at det maa vække Forundring, dersom det aldeles ikke var omtalt i vort Document; da Hebræerbrevet, hvad der stedse finder flere Forsvarere, egentlig synes bestemt nærmest for *Jødechristne i Alexandrien*; og da dette Brevs paulinske Ægthed navnlig i den vesterlandske Kirke fandt en tidlig og langvarig Modsigelse, vilde man være fuldkommen befoiet til at antage, at ved Fragmentistens *epistola ad Alexandrinos* skulde forstaaes det i vor Kanon saakaldte Brev til Hebræerne, dersom ikke Fragmentistens øvrige Ytringer ved denne Leilighed vakte Betæneligheder imod denne Antagelse. Af mindre Betydning er her den Omstændighed, at Brevet *ad Alexandrinos* siges *opdigtet* i Pauli Navn, medens Hebræerbrevet jo ikke angiver Paulus som sin Forfatter. Thi det er muligt, at Fragmentisten kunde have anseet den Lighed, som Hebræerbrevet i nogle Henseender frembød med Paulus' Breve og Læremaade, for bevirket ved en forsællig Opdigtning. Derimod har det en ganske anden Vanskelighed at forstaae, hvorledes han, dersom han ved *ep. ad Alexandrinos* havde tænkt paa Brevet til Hebræerne, kunde kalde dette Brev ligesom Laodicenserbrevet, opdigtet *ad hæresim Marcionis*. Thi skulde dette sige, at disse Breve vare opdigtede i Pauli Navn, *til Gunst* for Marcions kjætterske Anskuelse, da passer dette jo

den Brief an die Laodicener, d. h. *den Ephesier-Brief in dem Kanon Marcions* und «den Brief an die Alexandriner», womit nur der Hebräerbrief gemeint seyn kann, gänzlich ab.» Thi dersom Laodicenserbrevet hos Marcion er vort «Brev til Ephesierne», da anerkjender jo Fragmentisten dette som paulinsk, Lin. 51. Dersom derimod «Brevet til Laodicenserne» hos Marcion er et andet end vort kanoniske Brev til Ephesierne (saaledes som man kunde troe paa Grund af Epiphans *hær.* 42, 9), da har det ikke været det nu bekjendte apokryphiske Brev til Laodicenserne, efterdi hvad Epiphanius anfører af Marcions «Brev til Laodicenserne», ikke staaer i dette Apokryph (medens det derimod staaer i Eph. IV, 5, 6).

langt fra ikke paa disse Breve, og at underforstaae *ad hæresim Marcionis refutandam* (som *Guericke* vil, *Einl. S. 595, Anm.*, hvor han dog ogsaa foreslaaer, at man maaskee kan udtyde *ad* (*hær. M.*) ved *contra* eller *quoad*, i Lighed med det græske *κατὰ* eller *πρὸς* (!), er ligesaa vilkaarligt som at forandre *ad* til *ad-versus*. Derfor har Flere som (*Bleek Comment. z. Br. an die Hebræer* 1, 123) og *Credner* (*Zur Gesch. des Kan.* S. 89) antaget, at Brevet *ad Alexandrinos* har været et os ubekjendt og ubetydeligt Skrift, som bar Paulus' Navn og senere er gaaet tabt. Men den ovenanførte Betragtning, at Brevet til Hebræerne, der allerede var bleven benyttet af den romerske Clemens i hans Brev til Korinthierne, og som, trods den langvarige Modstand, det fandt i den vesterlandske Kirke, dog — og blandt Andet netop paa Grund deraf — ikke synes at kunne være blevet forbigaaet med Taushed af Forfatteren til vort Fragment, har alligevel bevæget *Credner* i hans senere Behandling af dette Document (*Gesch. des NT. K. 1860, S. 161*) o. A., slg. *Volkmar*, Anhang S. 361, *Wieseler* (St. u. Kr. 1856, S. 96 f.) til at fastholde Meningen om, at *ep. ad. Alexandrinos* er paa vort Sted at forstaae om Brevet til Hebræerne. Den Misbrug, som Marcioniter og andre Secterere kunne have gjort af dette Skrift netop ved den Tid, som Forf. til Fragmentet skrev, har rimeligviis havt Indflydelse paa hans og mange samtidige vesterlandske Christnes Dom¹⁾ over et Skrift, hvis Forfatter ved at omtale Timotheus (*Hebr. 13, 23*) og ved andre Antydninger synes at have villet udgive sig for Paulus, skjøndt det ingenlunde behøver at have ligget i den Mands Hensigt, som har skrevet Brevet til Hebræerne, at ville falskeligen tillægge sig denne Apostels Autoritet²⁾.

¹⁾ »So musste», siger *Hug*, *Einl. II 482* »damit ein eigensinniger Mann seine Rechtgläubigkeit behauptete, sich der Apostel selbst bequemen, ein Ketzer zu werden.» (*Hug* antager naturligviis som god Katholik Hebræerbrevet for Paulus' Værk).

²⁾ Forresten kunde der, dersom man turde forandre finete til fincta, ogsaa

Dersom den Formodning iøvrigt skulde være rigtig, at ved *ep. ad Al.* skal være meent Brevet til Hebræerne, da have vi her et meget gammelt Vidnesbyrd for den Mening, at Hebræerbrevet har været bestemt nærmest for jødiske Christne i Alexandria¹⁾, og ikke i Palæstina, hvor man sædvanligen har villet søge dets første Læsere.

Foruden de to nævnte Breve hedder det nu: *et alia plura* (sc. feruntur), *quæ in ecclesiam recipi non potest.* Denne Singularis antager Wieseler (St. u. Kr. 1847, S. 829) for en tankeløs Skrivfeil istedetfor *possunt*, paa Grund af at Afskriveren holdt *quæ* for sing. gen. femin. Men *Credner* (Gesch. S. 155 Anm.) ligesom *Guericke* (Einl. S. 593) antager det for en Græcisme, hvorved neutr. plur. sættes med Verbum i sing. (slg. *Bötticher i Zeitschr. f. Luth. Theol.* 1854 S. 128, der i sin «Tilbageoversættelse» paa Græsk sætter: *ἃ εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν παραλαμβάνεσθαι οὐ δύναται*). — *Fel enim cum melle misceri non congruit.* At finde i disse Ord en Allusion til Hebr. 12, 15 (*Hug, Einl. S. 482, 2ter Th.*) er ikke rimeligt, naar man sammenligner dette Sted med Fragmentets Ord, og man tager Hensyn til, at Fragmentisten enten har forbigaaet Brevet til Hebræerne eller (under Navn af Brevet til Alexandrinerne) har forkastet det som kjættersk, altsaa i intet Tilfælde havde *Anledning* til at gjøre nogen Anvendelse af hiint Skrift. I og for sig vilde Ordspillet (*fel—melle*) vel ikke være slaaende nok til at bevise vort Fragments oprindelige Affattelse paa Latin, men i Forening med andre Omstændigheder

tænkes følgende Construction af de foran anførte Linier, hvorved endeel Vanskeligheder, som ere blevene fremhævede, vilde bortfalde:

Fertur etiam [epistola] ad Laodicenses, alia ad Alexandrinos. Pauli nomine fincta ad hæresim Marcionis et alia plura, quæ etc.

«Der haves ogsaa et Brev til Laodicenserne, et andet til Alexandrinerne. Under Pauli Navn ere ogsaa mange andre Skrifter opdigtede i det Marcionitiske Kjætteries Interesse, hvilke ikke etc.»

¹⁾ S. min Afhandling om Hebræerbrevet i *N. Theol. Tidsskrift*, 1857.

faaer vistnok ogsaa *dette* nogen Vægt til at antage Latin for det Sprog, hvori Fragmentet oprindeligen var affattet.

Vi have ovenfor bemærket, at Volkmar ikke her slutter et Afsnit, men henfører det umiddelbart Følgende: *Epistola sane Judæ — — — in honorem ipsius scripta* til det samme Afsnit, hvor der hændles om de uægte paulinske Breve. Derved vinder han Understøttelse for sin Mening om, at Fragmentisten ved at anvise Judæ Brev og to Johannesbreve denne Plads ogsaa paa denne Maade har bekræftet, hvad Volkmar uddrager af hans Yttringer om disse Skrifter, nemlig at der vistnok ogsaa haves et Brev af Judas og to af Johannes, men at disse Skrifter kun bære hine Apostlers Navn, ligesom «*Visdommen*» bærer Salomos Navn, uagtet dette Skrift ikke er forfattet af Salomo, men af nogle blandt Salomos Venner, der have benævnt det efter den jødiske Konge til dennes Ære. I det femte Afsnit handles saaledes overhovedet om Breve, der enten aldeles ikke eller kun middelbart kunne gjælde for apostoliske Skrifter. Medens imidlertid Brevet til Laodicenserne og Brevet til Alexandrierne ere ikke blot uægte, men kjætterske Skrifter, siges der om Judas' og Johannes' Breve, at de vel ikke ere anderledes ægte Skrifter af disse Apostle, end Salomos Visdom er et Skrift af Salomo, men de udelukkes ikke fra det Nye Testamentes Samling.

For at bringe denne Mening ud af den omhandlede Passus er det nu først nødvendigt at forandre *et sapientia* til *ut sapientia*. Denne Forandring billiges imidlertid ikke blot af Credner men ogsaa af Wieseler o. A., som dog finde en ganske anden Mening i Lin. 68 ff. Saaledes protesterer Wieseler imod at henføre *ut sapientia etc.* til det Foregaaende og vil derimod forbinde det med det Efterfølgende; han læser altsaa:

Epistola sane Judæ et — Johannis . . . in catholica habentur. Ut Sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta, Apocalypsis etiam Johannis [sc. in catholica ecclesia habetur].

Istedetfor at Volkmar og Credner tage *Epistola sane Judæ etc.*

i Betydning af en Tvivl om Judæ og Johannesbrevenes Ret til Optagelse i Kirkens Kanon ¹⁾, paa Grund af, at de dog kun uegentlig bære de nævnte Apostles Navn, vil Wieseler have *sane* forstaaet som en Bekræftelse [der Brief Judæ allerdings etc. befinden sich in der Kirche] i *Modsætning* til de nærmest foran-nævnte uægte, Paulus *underskudte* Breve. Medens nu saaledes Fragmentet afgiver et bekræftende Vidnesbyrd for Judæ Brev og to Johannesbreve, udsiger det den Dom over *Apokalypsen*, som Credner og Volkmar efter den af dem foretrukne Construction lader Fragmentisten fælde over hine to Breve. Denne Wieselerske Maade at forbinde Fragmentets Ytringer forskaffer ikke blot den Fordeel, at disse komme i større Overeensstemmelse med en Anskuelse om Johannes' Apokalypse, som allerede Dionysius Alexandrinus gjorde gjældende og som siden efter lige til vore Dage har fundet mange Forsvarere, at dette Skrift nemlig ikke er et Værk af Apostlen Johannes; men den finder ogsaa en Anbefaling for sig derved, at *etiam* efter *Apocalypsis* anbringes mere passende, end naar *ut sapientia etc.* henføres til det Forbi-gaaende og et nyt Afsnit begynder med:

«*Apocalypsis* eller *Apocalypses etiam Johannis et Petri tantum recipimus*»,

da man i saa Tilfælde snarere skulde have ventet: «*præter* ²⁾ *Apocalypsin Johannis etiam Apocalypsin Petri recipimus.*»

Forsaavidt maatte nu den af Wieseler foreslaaede Forbindelse synes at have Fortrinnet; men hvorledes lader nu det Følgende: *et Petri tantum recipimus, quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt* sig forene dermed? — Her sammenhobe sig en Mængde Vanskeligheder, hvilke det ikke er lykkedes at løse, men som kun gjøre det mere indlysende, hvorfor den af Credner og Volkmar antagne Forbindelse af *ut sapientia* (forud-

¹⁾ Vi bruge dette Ord for Korthedens Skyld, skjøndt det til hiin Tid, da Fragmentet blev forfattet, som ovenfor er bemærket, ikke anvendtes i denne Betydning.

²⁾ s. Wieseler St. u. Kr. 1856 S. 83 f.

sat, at der skal læses *ut*) med *Epistola sane Judæ etc.* bliver nødvendig.

I sin Afhandling *St. u. Kr. 1847, S. 848* havde *Wieseler* foreslaaet at oversætte: *et Petri tantum recipimus etc.* saaledes: «Og af Petrus antage vi Ligesaameget [nemlig som af den umiddelbart foran nævnte Johannes, altsaa to Breve og en Apokalypse], hvilken Nogle af Vore ikke ville, at der maa læses i Kirken.» Det Tvungne og Utilladelige i denne Construction, der forsvares ved Henviisning til Lin. 81 *Arsinoi . . . nihil recipimus*, indsees allerede deraf, at *Lücke* (*Einkl. in die Offenb. Joh.*, 2te Aufl. S. 242), som billiger den, dog anseer det for nødvendigt at *indskyde* i Texten de ovenfor til nærmere Oplysning tilføiede Ord: «*scilicet epistolas duas et Apocalypsin*, for i det sidstnævnte Ord at finde Noget, hvortil *quam* kan referere sig. Dersom en saadan Indskydelse kan tillades, hvorfor da ikke hellere vælge den af *Thiersch* (*Versuch zur Herstellung etc.* S. 385) foreslaaede Læsemaade: *Et Petri unam recipimus, secundam* eller *alteram quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt* —? Herved vindes jo ikke blot, at man bliver den ubeleilige *Apocalypsis Petri* — der ellers kun omtales som et apokryphisk Skrift — ganske qvit, men tillige faaer Fragmentet til at give Vidnesbyrd for *begge Petri Breve* — hvilke ellers jo slet ikke omtales i Fragmentet — og den Oplysning, at Andet Petri Brev ikke erkjendes af Alle — hvad der jo ikke kan vække Forundring, efterdi det ligefra den første Gang det nævnes (*Origines* hos *Euseb.* h. e. 6, 25) regnes til Antilegomena. Men hermed er jo kun Døren aabnet for alle den Slags Vilkaarligheder, hvilke dog den nyere Kritik med Rette har erklæret for utilbørlige og forkastelige.

I sin senere Afhandling, *St. u. Kr. 1856, S. 86* har *Wieseler* selv omtvivlet Rigtigheden af sin nysnævnte Udlægning, hvorved dog altid *Petri Apokalypsis* kom til en Anerkjendelse, hvilken dette Skrift ellers savner, og henstillet, om det dog ikke skulde være at foretrække, at man istedetfor *tantum* læste *unam sc.*

epistolam; altsaa: «Af Petrus antage vi *et* Brev [naturligviis det første], hvilket Nogle af Vore dog ikke ville, at det skal læses i Menigheden.» Til at begrunde denne nye Conjectur beraaber W. sig paa, at Forandringen af *tantum* til *unam* ikke kan ansees for at være altfor dristig i et Haandskrift af den Beskaffenhed som det foreliggende; fremdeles, at det dog vilde være altfor besynderligt, dersom i en christelig — og dertil en romersk — Menighed Petrus' Apokalypse skulde være bleven erklæret for kanonisk, medens det første Petri Brev skulde være aldeles forbigaaet og derved sat udenfor Kanon. Hvad imidlertid den sidstnævnte Grund angaaer, da har man søgt at fjerne den ved at bemærke, at Petrus' første Brev muligviis dog ikke har været uomtalt i vort Document, fordi det ikke findes i dette, som det nu foreligger os. Saaledes anseer *Weiss* i sin Recension af Credners *Gesch. d. K. i St. u. Kr. 1863, 3die H. S. 600* det for rimeligt, at 1ste Petri Brev kan være blevet omtalt ved Marcusevangeliet paa en lignende Maade, som Johannes' 1ste Brev eller, om man vil, Johannesbrevene nu findes omtalte i Fragmentet paa det Sted, hvor der udførligere handles om Johannes-evangeliet. Hvad derimod Forandringen af *tantum* til *unam* angaaer, da maa det ansees for en Conjectur, der, om den endogsaa med Hensyn til andre Forskrivninger i Texten indrømmes som mulig, her dog maa afvises, paa Grund af det Følgende: *quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt*. Dersom nemlig dette Udtryk skal sige, at Nogle i Kirken tvivlede om Ægtheden af første Petri Brev, da var det en besynderlig Maade, som Fragmentisten havde valgt til at udtrykke dette; og en saadan Tvivls Tilstedeværelse er ellers aldeles ubekjendt (thi Marcioniters og Paulicianers Forkastelse af Brevet grundede sig ikke paa Tvivl om dets Ægthed). Men dersom Meningen af «*legi in ecclesia nolunt*» er, at Nogle vel anerkjendte Petrus' første Brev for ægte, men ikke for skikket til offentlig Læsning i Kirken, da vilde man forgjæves søge et andet Exempel paa, at et Brev, som anerkjendtes for ægte apostolisk, var blevet

nægtet Adkomst til at læses for Menighederne. Dog kunde man jo heraabe sig paa, at i *Canones apostol.* 85 findes et saadant Forbud med Hensyn til *Constitutiones Apostolicæ*; men herved er at mærke, at dette Forbud grunder sig paa, at det sidstnævnte Skrift dels var bestemt for Kirkens Forstandere, ikke for Menigheden, dels indeholdt Hemmeligheder¹⁾; medens man forgjæves vil i første Petri Brev søge efter Steder, som enten skulde indskrænke Brevets Bestemmelse blot til Kirkens Lærere og Forstandere, eller hvis Indhold ikke skulde egne sig til at blive meddeelt alle Christne. Forsaavidt man vilde sige, at det jo kun var Nogle (*quidam*) i Menigheden, som ansaae Brevets offentlige Benyttelse utilraadelig, og at man ikke kan vide, hvorvidt f. Ex. Steder som 1ste Petri, 3, 19 f. have forekommet disse Personer at være af den Art, at de vilde have Brevets Læsning indskrænket til Privatbrug, da løber dette jo ud paa blot Gisning.

Derimod trykkes den Udlægning og den Forbindelse, som Volkmar foreslaaer for Lin. 71 (*Apocalypse[s]*) — Lin. 73 (*volunt*) langtfra ikke af saa store Vanskeligheder. Det er fuldkommen overensstemmende med hele den ældste Christenheds Anskuelse, at Johannes' Apokalypse i vort Fragment erklæres for antagen i Kirken, d. v. s. betragtes som apostolisk og kanonisk. Tvivlene derom lære vi først at kjende i tredje Aarhundrede, da dette Skriffs Misbrug til Støtte for en sværmerisk og cras Chiliasme gjorde flere Kirkelærere som Dionysius Alexandrinus og Andre tilbøielige til at henvise til en hidtil i Kirken overseet Benægtelse af Apokalypsens apostoliske Ægthed og at gjøre Rigtheden af den Mening, at Apokalypsen hidrørte fra en anden Forfatter, sandsynlig. I Midten af 2det Aarh. vare saadanne Tvivl endnu ubekjendte. Paa den anden Side vide vi, at der virkelig existerede

¹⁾ *Can. apost. 85: καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῶν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἑμοῦ Κλήμεντος ἐν ὀκτῶ βιβλίοις προσπεφωνημένα, ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά.*

i det andet Aarh. en saakaldet *Αποκάλυψις Πέτρον*. *Clemens af Alexandrien* har meddeelt nogle Steder af dette Skrift fra Excerpterne af Gnostikeren *Theodotus* (ed. Sylb. p. 801 s.) og skal selv — ifølge *Eusebius h. e. 6, 14* — have kommenteret over den i sine Hypotyposer. *Eusebius* opregner Peters Apokalypsis h. e. 3. 25 blandt *ρόθα* ved Siden af *Hermas' Pastor*, *Barnabas' Brev* o. a. Endelig see vi af *Sozomenos h. e. VII, 19*, at endnu til hans Tid blev Peters Apokalypse, «uagtet den var forkastet som uægte af de Gamle, læst i nogle Kirker i Palæstina eengang aarlig *ἐν τῇ ἡμέρᾳ παρασκευῆς* (3: Fredagen i den stille Uge)». — Hvorledes skulde der da være nogen Vanskelighed i Antagelsen af, at et saadant Skrift ogsaa kan have til sin Tid fundet Bifald og være blevet benyttet i den vesterlandske og romerske Kirke, skjøndt ikke med almindelig Billigelse? Vor Forfatter synes selv at have skjænket Peters Apokalypse samme Anseelse som *Johannes' Apokalypse*, men han tilføier, at der var Nogle, som ikke vilde indrømme det førstnævnte Skrift Adkomst til at læses i Kirken. — Derimod erklærer han nu, at andre moderne Prophetier som f. Ex. *Hermas' Pastor*, og endnu mindre *Katafrygernes* (*Montanisternes*) *Orakler*, ikke kunne antages i Kirken. Saaledes har *Fragmentisten* i det af *Volkmar* som *Vite* Afsnit betegnede Stykke sammenfattet de apokalyptiske Skrifter, hvorom der alene kunde være Tale: *Johannes'*, *Peters Apokalypse* og *Hermas' Pastor*.

Men for bedre at oversee Sammenhængen mellem Lin. 68-73 have vi opsat at betragte Lin. 68-70, hvilke vi nu derfor ville skjænke en nærmere Opmærksomhed.

I Fragmentet læses Lin. 68 *epistola sane jude et superscriptio johannis duas in catholica habentur et sapientia ab amicis solomonis in honorem ipsius scripta*. Herved er nu først at mærke, at *superscriptio* i ethvert Tilfælde maa ansees for Feilskrift. *Muratori* vilde læse *superscripti*; *Credner* i sit Skrift: *Zur Gesch. der Kanon*, 1847 S. 76: *superscriptæ Johannis duæ*, derimod i sit senere Værk, *Gesch. das N. T. Kanon* 1860 S. 157: et *superscriptione Johannis duæ*; *Volkmar*, Anhang,

S. 356: *et super scripti Johannis duas in catholica habentur.* Ogsaa *Wieseler* St. u. Kr. 1847, S. 842 læser: *superscripti*. Denne Læsemaade maa ansees for at fortjene Fortrinnet; ved *superscripti* betegnes Johannes som den Forfatter, der allerede ovenfor Lin. 9. 15. 27, men ogsaa Lin. 48. 49. 57¹⁾ er bleven omtalt, hvorimod *superscriptæ* alene kunde give en Mening, dersom det toges i samme Betydning som *inscriptæ*, d. v. s. i Overskriften betegnede som Johannes'; men dertil er man ikke beføiet. At forandre *duas* til *duæ* er ufor nødvendent, hvad ogsaa *Credner Theol. Jahrb. 1857*, S. 301 har bemærket, da det lader sig forklare = *δύαξ* («som africansk (?) Latin», *Credner*) i Lighed med «*Τριάξ*» og kan være brugt substantivisk i Betydning af *Tohed, Par*; for denne Udlægning taler, at den ogsaa finder sin Anvendelse Lin. 60 (*ad Titum una et ad Timotheum duas*). Derefter spørges der: hvilke to Johannesbreve menes her? Paa Grund af, at Fragmentisten ikke kunde have undladt at omtale paa denne Plads 1ste Johannesbrev, har man meent, at han ved de to Johannesbreve enten har forstaaet 1ste Johannes' og 2det Johannes', med Forbigaaelse af 3die Johannes', eller — ligesom *Irenæus* adv. hær. 3, 6, 8 anseet 2det Johannes for at være en Bestanddeel af 1ste Joh. — og da betegnet 3die Joh. som det ene af «Dyaden». Men det er ubegribeligt, at Nogen skulde have betragtet 2det Joh. som en Bestanddeel af 1ste Joh., og naar man i denne Henseende beraaber sig paa *Irenæus*, der paa det anførte Sted i sit Værk adv. hær. anfører 2 Joh. 7. 8 som et Citat af 1ste Joh. (*Et discipulus ejus [Domini] Joannes in prædicta — nemlig 1ste Joh. — epistola fugere eos præcepit dicens: Multi seductores exierunt in hunc mundum etc.*), da overseer man, at dette ikke er andet end en Hukommelsesfeil,

¹⁾ Ogsaa deraf, at Forfatteren til de to Johannesbreve kaldes *super scriptus* Johannes, uden at der gjøres nogen Forskjel mellem den Johannes, der er omtalt Lin. 9. 15. 27 og den Johannes, der er omtalt Lin. 48. 49. 57, sees, at Fragmentisten i det Mindste ikke har været sig nogen Forskjelighed bevidst mellem disse Personer.

hvori Kirkefaderen har gjort sig skyldig. — At Fragmentisten paa vort Sted ikke kunde have undladt at omtale 1ste Joh., tør man ikke ansee for saa aldeles afgjort; thi tidligere, Lin. 28, har han jo ikke blot omtalt *Johannes' Breve*, men ogsaa udskrevet de første Linier af *1ste Johannesbrev*. Nu er det vel sandt, at hist opregnes det første Johannesbrev ikke i Rækken af de apostoliske Skrifter, men paakaldes til Beviis for, at Evangeliet er skrevet af et Øievidne, og det burde derfor egentlig nævnes her igjen, hvor der jo synes at angives, hvilke apostoliske Breve der foruden de paulinske antages i Kirken. Men, da vi dog ikke med fuldkommen Sikkerhed kjende Hensigten med den foreliggende Opgivelse af Kirkens kanoniske Skrifter, kunde det muligen ligge i hele Anlægget, at 1ste Johannesbrev fik sin Omtale i Forbindelse med Johannes-Evangeliet, ligesom 1ste Petri Brev i Forbindelse med Marcus-Evangeliet. Saaledes stod der kun tilbage for Fragmentets Forfatter at omtale 2det og 3die Joh. paa vort Sted; og, dersom man billiger Læsemaaden *ut sapientia ab amicis Salomonius in honorem ipsius scripta*, synes der ikke at kunne være Tvivl om, at netop disse to Breve ere nævnte, thi om dem, der altid ere blevne henførte til Antilegomerne, kunde det jo nok siges, at de kun bare Johannes' Navn paa samme Maade, som «*Viisdommen*», der vel ikke var skreven af Salomo selv, var udført i Salomo's Navn. Derimod er det utænkeligt, at Fragmentisten, efterat have benyttet Citatet 1ste Johannes 1, 1 til at godtgjøre Paalideligheden af Johannes-Evangeliet og Identiteten af Evangelisten Johannes med Forfatteren af 1ste Johannes' Brev, skulde nogle Linier længere ned i sin Meddelelse have betegnet 1ste Joh. Brev som et Skrift, der kun paa den angivne middelbare Maade kunde kaldes Johannes' Værk.

Saaledes anbefaler Meget den Udlægning, at Judæ Brev og 2det og 3die Johannes' betegnes af Fragmentisten som Breve, der vare reciperede i den katholske Kirke (*in catholica habentur*), uagtet de ikke vare Judas' og den «ovenomtalte» Johannes' Værker, men kun paa samme Maade, som «*Viisdommen*» kunde kaldes

et Værk af Salomo. Spørgsmaalet om, hvilken Bog der skal forstaaes ved *Sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta*, besvares imidlertid forskjelligt, idet Nogle have antaget, at derved var meent den saakaldte *Visdommens Bog* blandt det G. T.s Apocrypher; Andre, at derved skulde forstaaes *Salomos Ordsprog*, der ifølge flere Vidnesbyrd hos Kirkefædrene betegnes med hint Navn ¹⁾, og hvis Adkomst til at bære Salomos' Navn, allerede hos Jøderne, paa Grund af Cap. 25 og 30, var omtvistet. Imod Antagelsen af, at her var meent *Visdommens Bog*, er der f. Ex. af *Wieseler* (i hans Afh. i St. u. Kr. S. 95) gjort gjældende, at til den Tid, hvor vort Fragment angiver sig og virkelig synes at være forfattet, nemlig i det 2det Aarh. efter Chr., antog man neppe det G. T.s Apocrypher for en Bestanddeel af Kanon «i snævrere Forstand» og at dette maatte imidlertid Fragmentisten have gjort, dersom han til Oplysning om, hvorledes Bøger, som kun middelbart tilhørte deres foregivne Forfattere, kunde antages i den katholske Kirkes nytest. Samling, havde henviist til «*Visdommens Bog*». Men dette: «*i snævrere Forstand*», er jo en unødvendig Skjærpelse. Endskjøndt man først i 4de Aarh. og følgende Tid regnede det G. T.s Apocrypher udtrykkeligen til Kanon, kunde man dog meget tidlig, da de Christne almindeligen betjente sig af den Alexandrinske Bibeloversættelse, hvori hine Apocrypher vare optagne, have tillagt dem Anseelse som hellige Bøger, hvilket ogsaa tildeels er en nødvendig Forudsætning for deres senere udtrykkelige Aerkjendelse som saadanne.

Men et andet Spørgsmaal reiser sig, som er vigtigere, nemlig om hiin Forandring af *et sapientia etc.* til *ut sapientia* er tilstrækkeligen motiveret. «Hvo vil bevise,» siger *Reuss*,

¹⁾ *S. Wieseler, Stud. u. Krit., 1856, S. 94 f.* *Eusebius* h e IV, 22 siger, at ikke blot Hegesippus, men ogsaa *Irenæus* καὶ ὁ πᾶς τῶν ἀρχαίων χρόνος πανάρετον σοφίαν τὰς Σαλομῶνος παροιμίας ἐκαλοῦν. Smlign *Melito's* Opregning af det G. T.s Bøger, hos *Eusebius* IV. 26: . . . Σαλομῶνος παροιμίας, ἣ καὶ Σοφία.

Gesch. der heil. Schr. d. N. T., 2te Ausg., S. 290, «at Fragmentisten ikke har kunnet ansee *Sapientia* for en christelig Bog?» — I dette Tilfælde kunde der ikke være Tale om «Salomos Ord-sprog», hvis Plads blandt *det G. T.s* Bøger ikke kunde være Tvivl underkastet, og derfor ikke kunde være nævnt paa vort Sted. Mange ansee det imidlertid — saaledes *Schleiermacher, Einl. ins N. T.*, 1845, S. 54 Anm. — for en ikke mindre grov Uvidenhed, dersom Fragmentisten havde regnet den almindeligen til *det G. T.s* Apocrypher henførte «Viisdommens Bog» blandt *det N. T.s* Bøger, saa at de hellere ville antage, at den i Fragmentet opregnede «*Sapientia*» har været et nytestamentisk Apocryphon, som er gaaet tabt. Men den formeentlige Uvidenhed er dog ikke større, end at Lærde som *Hugo Grotius* (Fortale til hans Forklaring af «Viisdommens Bog») og *H. Grätz*, (*Geschichte der Juden, Leipzig 1856*), have antaget «Viisdommens Bog» for at være oversat og interpoleret af en Christen, medens Andre baade i ældste og nyeste Tid have forsvaret den Mening, at den saakaldte «Viisdommens Bog» er et Product fra den *christelige* Tid og er af *christelig* Oprindelse¹⁾. Saameget er vist, hvad allerede Hieronymus forsikkrede i Fortalen til de Salomonske Skrifter: «*Liber Sapientiae apud Hebræos nusquam est*», medens derimod denne Bog fra Christendommens ældste Tider holdtes høit i Ære af dennes Tilhængere²⁾; og det vil

¹⁾ *Petrus Galatinus* (døbt Jøde, Franciscanermunk), *Arcana verit. cathol.* 1668 l. 1 c. 4. *Kirschbaum*, *Der jüdische Alexandrinismus*, Leipzig 1841, *Chr. Weisse*, *Reden über die Zukunft der evangel. Kirche*, 1849, S. 233 f.; *Philosoph. Dogmatik*, Bd. 1, S. 136. *Die Evangelienfrage*, 1856, S. 206 ff. *Noack*, *Ursprung des Christenthums*, 1837, Bd. 1, S. 222 ff. Det er ikke her Stedet til at drøfte de Grunde, hvormed man har forsvaret denne Paastand (hvilke forresten ere blevne gjendrevne af Nitzsch, Bruch, Grimm).

²⁾ Allerede i de første Aarhundreder, smilign *August. de prædest. Sanctor.* c. 14: quem sibi ante posuerunt etiam temporibus proximis Apostolorum egregii tractatores, qui cum testem adhibent, nihil se adhibere, nisi divinum testimonium crediderunt.

neppe kunne vække nogen særdeles Forundring, dersom Forfatteren til vort Fragment og mange af hans Samtidige havde antaget dette Skrift for at høre til *N. T.s* Samling, naar vi betænke, hvorledes f. Ex. Eusebius af *Philos'* Skrifter finder Grund til at antage det Sagn for rigtigt, at disses Forfatter i Claudius' Tid har prædiket Evangeliet i Rom samtidigt med Petrus, og at de gamle Viismænds Skrifter, som *Therapeuterne* benyttede, sandsynligviis have været Evangelierne og Apostlenes Skrifter (h. e. 2, 17). En ikke ringe anbefaling for den Mening, at i Fragmentet «*et Sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta*» virkelig er at forstaae om «Viisdommens Bog», der ved Siden af de ved samme Leilighed nævnte Skrifter, Juda's Brev og to Johannesbreve, «*in catholica habetur*», er, foruden den Omstændighed, at Textens *et* bevares, ogsaa dette, at Fragmentisten L. 28 udtrykkeligen jo har omtalt Johannes' Breve (*Johannes in epistolis suis*) i Fleertallet, hvilket ikke lader sig forene med, at de to Breve, som omtaler Lin. 69, frakjendes Apostlen. Saaledes reiser sig atter fra denne Side Tvivl om, hvorvidt det skulde være rigtigt at opfatte Yttringerne om Juda's og Johannes' to Breve som *Benægtelse* af disse Skrifter's Ægthed, og ikke snarere som *Modsætning* til *alia plura, quæ in catholicam ecclesiam non recipi possunt* (Lin. 66), saa at Fragmentistens Mening bliver denne: «Der gives ogsaa mange flere Skrifter, som ikke kunne antages i Kirken, thi det sømmer sig ikke, at Honning og Galde blandes sammen (Lin. 66-67). Juda's Brev derimod og de to Johannesbreve antages i den almindelige Kirke, og «Viisdommen», der vel ikke er skreven af Salomo selv, men til hans Ære forfattet i hans Navn (Lin. 68-70)». Men dersom dette skulde være den rigtige Mening af de sidstnævnte Linier, da vilde der vistnok være Anledning til at modificere de ovenfor (S. 74) fremsatte Bemærkninger om de to Johannesbreve som nævnes ved Siden af Juda's Brev. Thi da antydes der jo ikke nogen Tvivl om disse Breves Ægthed 3: deres

Affattelse ved Johannes; og saaledes vil der ikke være nogen Grund til at udelukke 1ste Johannes fra at være indbefattet i Tallet af de to Johannesbreve. Kun maa man saa antage, at Fragmentisten ikke har kjendt det 3die Johannesbrev. Dette kan ikke vække nogen Forundring, da der ikke haves noget sikkert Vidnesbyrd for Tilværelsen af det 3die Joh. Brev førend hos Origines (i 3die Aarh.), medens det 2det Johannesbrev allerede var kjendt og blev benyttet af Irenæus (skjøndt han ved Hukommelsesfeil (s. ovenfor S. 74) citerer et Sted deraf, som om dette stod i 1ste Johannesbrev. Unægteligen anbefaler det sig ogsaa langt bedre at antage de to Johannesbreve i Lin. 69 for at gjælde 1ste og 2det Joh. Thi den hele Form af en Fortegnelse over det N. T.s Bøger, som Fragmentet frembyder, gjør det langt sandsynligere, at der efter Opregningen af Evangelierne, Ap. G. og de paulinske Breve nu følger Angivelsen af de andre apostoliske, ikke-paulinske Breve, og endelig det N. T.s apostoliske Apokalypser — end at Fragmentets Forfatter skulde have fundet det tilstrækkeligt at nævne 1ste Joh. i L. 29-31, hvor det dog kun omtales leilighedsviis i en særegen Anledning (s. S. 52) og derimod forbigaaet det med Taushed i den Sammenhæng, hvor det skulde have sin selvstændige Plads og Omtale. Hvad der kan gjøre tilbøielig til at antage, at 1ste Johannes ikke er blevet særskilt opført, men kun omtalt i Forbindelse med Johannes-Evangeliet, det er, at man paa denne Maade kunde vinde en Analogie for, at 1ste Petrusbrev, der slet ikke omtales i Fragmentet, saaledes som det nu foreligger, havde fundet sin Omtale i Forbindelse med Marcusevangeliet. Da der navnlig af Marcusevangeliet kun er opbevaret et Par Ord strax i Fragmentets Begyndelse, kunde jo Tausheden om Petrusbrevet — der unægteligen er paafaldende —, saaledes finde sin Forklaring (s. ovenfor S. 71). Men det er et Spørgsmaal, om det dog ikke er rigtigere at lade et paafaldende Phænomen staae uforklaret end at søge en Udvei, som er endnu mere problematisk.

Nu gjøres i næste Afsnit Regnskab for de apokalyptiske Bøger, som antages af Kirken, og af disse nævnes ved Siden af hinanden Johannes' og Petrus' Apokalypse, skjøndt ikke Alle ville tilstede, at den sidste «læses i Kirken». Dette er da kun en Omskrivning for, hvad der til en senere Tid vilde hedde, at den ikke almindeligen ansees for «kanonisk». En tredje apokalyptisk Bog, som var kjendt og udbredt, var Hermas' «Hyrde». Meget eiendommelige ere Fragmentistens Yttringer om dette Skriffs Oprindelse og Brug. Ifølge *Volkmar* skal dette Afsnit (Lin. 74-80) læses saaledes:

Pastorem vere nuperrime, temporibus nostris, in Urbe Roma Herma conscripsit, sedente cathedra Urbis Romæ ecclesiæ Pio episcopo fratre ejus. Et ideo legi eum quidem oportet, se publicare¹⁾ vero in ecclesia populo neque inter «Profetas» completum numero neque inter «Apostolos» in finem temporum potest.

At der ved Pastor skal forstaaes det bekjendte Skrift, som længe har været kjendt i sin latinske Form, og af hvis græske Original — efterat den ved Simonides leverede Texts Oprindelighed har været underkastet Tvivl — Begyndelsen antages nu at være funden i den af Tischendorf opdagede Codex Sinaiticus²⁾, derom hersker der temmelig stor Eensstemmighed blandt Fragmentets Fortolkere. Om dette Skriffs Anseelse og Udbredelse i den gamle christelige Kirke besidde vi Vidnesbyrd hos *Irenæus Hær.* IV, 20, 2, *Clemens Alexandrinus, Strom.* I, 17, 29. II, 1. VI, i 5., *Origines Explicat. in ep. ad Rom.* 16, 14: «scriptura valde utilis et, ut puto, divinitus inspirata», *Euseb. h. e.* III, 3, *Hieronymus (Cat. 10)* o. A. Den blev almindeligen tillagt hiin Hermas, som omtales Rom. 16, 14; og at Bogens Forfatter selv har villet, at den skulde gjælde for forfattet i den apostoliske

¹⁾ in ecclesia populo publicari, offentlig for Folket forelæses i Forsamlingen, ἐπὶ τοῦ κοίνοῦ δημοσιεύεσθαι.

²⁾ *S. Patrum apostl. Opera. Edit. M. Dressel. Lips. 1863.*

Tid, har man sluttet af et Sted (*Vís.* II, 4), hvor Clemens nævnes som hans Samtidige — begge Meninger maaskee lige ugrundede. Ved Siden af den store Anerkjendelse og de Lovtaler, som findes om Pastor i de fleste af de ovenanførte Steder, lyde imidlertid endeel andre Vidnesbyrd i en ugunstigere Retning. *Tertullian*, som *de orat.* 12 omtaler Bogen uden Dadel, taler *de pudic.* 2 om «*illo apocrypho Pastore moechorum*» og regner den ib. 10 *inter apocrypha et falsa*, i hæftig Uvillie over dens Modsigelse med den montanistiske Rigorisme. *Origenes* ligesom *Eusebius* bemærker gjentagne Gange, at Pastor ikke havde nogen almindelig Anerkjendelse, og den Første bemærker, at den endog blev foragtet af Nogle (*De princ.* IV, 2. 8 *Philocal.* c. 1). — Af Fragmentet modtage vi nu først den Efterretning, at Forfatteren til Hermas ikke er at søge i den apostoliske Tid, men at Bogen er skreven af en Hermas (*Herma*, Lin. 75), som var Broder til den romerske Biskop Pius. Denne beklædte den romerske Stol 142-157 efter Chr. Naar Fragmentisten siger, at «Pastor» er skreven *nuperrime nostris temporibus*, da angiver han dermed tillige Tiden for Affattelsen af hans egne Meddelelser, saaledes, at vi neppe turde sætte Fragmentets Affattelse sildigere end til Aaret 170-180, dersom ikke den skarpe Forkastelse af Montanisterne (Kataphrygerne) Lin. 84 f. dog gjorde det sandsynligt, at Fragmentisten først har skrevet til en Tid, da dette Parti havde udbredt sig til Occidenten og der vakt stærke Bevægelser¹⁾. — Hvad nu angaaer Paastanden om, at «Pastor» er forfattet af Hermas, en Broder til Pius 1ste, da findes den ogsaa i Pseudo-Tertullians *Carm. contr. Marcion.* III, c. 9 og i *Liber Pontifical.* hos *Baronius*, *ad ann.* 159. n. 4, men er ikke destomindre af *Gieseler* (*Kirchengesch.* 1ster Bd., 1ster Abth., S. 185), *Grätz* (*Disquisitio in Pastorem Hermæ, Partic. I*, Bonnæ 1820 p. 8 & 9), *Hilgenfeld* (*Die apostol. Väter*, S. 161. 179)

¹⁾ *Tert. adv. Prax.* c. I: (Romanus episcopus) prophetiam expulit, Paracletum fugavit.

bleven betragtet som en urigtig Angivelse. Som Hovedgrunden for, at «Pastor» ikke kan være udgaaet fra en Forfatter, som stod den romerske Menighed og dens Biskop saa nær, paabe- raabes, at Skriftet — ifølge Hieronymus (*De vir. ill. c. 10*) — var næsten ubekjendt hos Latinerne (*apud quasdam Græciæ ecclesias publice legitur; — — sed apud Latinos pæne ignotus est*). Men at Bogen til Hieronymus' Tid var næsten ubekjendt hos Latinerne, kan grunde sig i, at dens tidligere Anseelse tabte sig ved den successive Forandring, der var foregaaet i de Christnes Anskuelse, og som havde til Følge, at den paa Hieronymus' Tid ogsaa hos Grækerne kun blev læst i faa Menigheder. Hos Montanisterne tabte den sin Anseelse ved at indrømme een Bod efter Daaben, hos deres Modstandere var dens apokalyptiske Form ikke nogen Anbefaling. — Vor Fragmentist's Dom gaaer ud paa, at »Pastor» vel bør læses af de Christne, efterdi den er forfattet af en Mand, som var en Broder til den Romerske Biskop «et *ideo legi eum quidem oportet*», men til offentlig Forelæsning i Menigheden kan den aldrig i Evighed bruges, da den hverken hører til «det Gamle eller til det Nye Testamentes Samling». Det besynderlige *completum* forandres af Nogle til *completos*; hvorimod Volkmar har beholdt det, idet han mener, at «*Prophetæ*» er blevet brugt af Fragmentisten som Titel for Samlingen af de prophetiske Skrifter = *corpus prophetarum* (Volkmar o. St. S. 343).

Endelig slutter Fragmentet med en Angivelse af flere kjæterske Skrifter, som Kirken forkaster:

VII. *Arsinoi autem seu Valentini vel Mi[l]tiadis nihil in totum recipimus, Qui[n] etiam novum psalmorum librum Marcioni (Volkmar læser: Marciani) conscripserunt. Una cum Basilide Asianum Catafrygum constitutorem [rejecimus].*

Med Ordet *constitutorem* ophører Fragmentet midt i en Linie, uden Punkt eller andet Tegn, saa at man er beføiet til at udfylde Meningen med et *rejecimus*, *reprobamus* eller desl.

Der begynder nu en ny Linie, hvis ene Halvdeel er skreven med rødt Blæk, og som handler om en anden Gjenstand (*Wieseler* St. u. Kr. 1847 S. 829 f.). I Forklaringen af flere Enkeltheder kan man ikke her komme ud over blotte Formodninger. Saaledes er *Arsinous* os et vel ikke ubekendt Navn, men nogen Hæretiker af dette Navn kjendes ikke. Flere Stæder (f. Ex. i Nedre-Ægypten, Mellem-Ægypten, etc.) føre Navnet *Arsinoe*. Maaskee *Arsinous* har været en for Fragmentets Læsere bekjendt Betegnelse af en Hæretiker fra denne Egn; ligesom i et Par Linier nedenfor nævnes *Asianus* til at betegne *Montanus* ¹⁾. At nu denne fra *Arsinoe* stammende, af Fragmentisten ikke nærmere benævnte Hæretiker stod *Valentinus*, den bekjendte Gnostiker, nær, bevise Ordene *Arsinoï autem seu Valentini*. Ligeoverfor de to *Gnostikere* stilles nu (ved Conjunktionen *vel*) *Mitiades*, hvilket almindeligen antages for at være Feilskrift istedetfor *Miltiades*. Ifølge *Euseb.* h. e. V, 16 var der en *Miltiades* ²⁾, som stod i Spidsen for et *montanistisk* Parti. (Paa lignende Maade finde vi Lin. 84 *Gnostikeren* *Basilides* stillet sammen med *Asianus Catafrygum constitutor* ∴ *Montanus*). «Af saadanne Folk som *Arsinous*, *Valentinus*, *Miltiades* antage vi aldeles Intet» — siger Fragmentisten, der maa have tænkt paa Skrifter af hine Mænd som f. Ex. *Evangelium perfectionis* ³⁾ —; «vi forkaste ligesaa vel gnostiske som (deres diametrale Modsætning) *montanistiske* (*una cum Basilide Catafrygum constitutorem [rejecimus]*) *Vranglæreres* Skrifter, de være nu affattede som *Evangelier*, *Psalmer* eller under hvilken som helst bibelsk Form.» At dette er Me-

¹⁾ Textens *Assianus* er vel = *Asianus*, som *Wieseler* uden Grund vil forandre til *Asianorum*, da det dog snarere skal opfattes: «*Asiaten*, *Catafrygernes* Hovedmand».

²⁾ Læsemaaden er dog usikker. Maaskee skal der hos *Eusebius* a. St. læses: *Alcibiades*.

³⁾ At *Valentinus* ogsaa har forfattet *Psalmer*, seer man af *Clem. Alex. Strom.* 4, 6 og *Tertull. De carne Christi* c. 20.

ningen af disse Liniers Indhold overhovedet, derom kan der ikke tvivles; men Textens

qui etiam novum psalmorem librum Marcioni conscripserunt. har givet Anledning til mange Forandringer, fordi man ikke veed Noget eller kan tydeligen forstaae, hvorledes de nævnte Mænd kunne siges «at have forfattet en ny Psalmebog for Marcion.» Man har derfor — som det sees ogsaa af den ovenfor meddeelte Credner-Volkmarkske Text — substitueret *Marciani* for *Marcioni*, og føiet et *n* til *qui* (*quin etiam* — — *Marciani*), saa at Meningen blev: «ja endogsaa en ny Bog Psalmer have Marcianerne (ϝ: Tilhænger af *Μάρκος*, hvilke ellers kaldes *Μαρκόσιοι*, om hvilke det ifølge *Iren. adv. lær.* 1, 20. er bekjendt, at de fabrikerede mange apokryphiske Skrifter) forfattet.» Men — som Wieseler (*St. u. Kr.* 1856, S. 106) med Rette bemærker — dette giver ingen til det Hele passende Mening. Hvortil skulde dette potentierte *quin etiam* tjene? «Af Arsinous eller Valentinus eller Miltiades antage vi aldeles Intet, ja endog en ny Psalmebog have Marcianerne forfattet.» Deri er ingen logisk Sammenhæng. Bedre gjør man derfor i at beholde Textens egentlige Skikkelse og forstaae Stedet saaledes, at der ikke i Dativet *Marcioni* lægges den Mening, at hine Mænd havde skrevet Psalmer til Marcions Brug eller efter hans Opfordring, d. v. s. i den Hensigt, at Marcion skulde bruge dem; men: «Af Arsinous eller Valentinus eller Miltiades antage vi Intet (ingen Skrifter), hvilke Mænd (blandt Andet) ogsaa have skrevet nye Psalmer, som ikke vi Katholiker, men Marcion og hans kjætterske Tilhængere (kunne og virkeligen) benytte.»

Efter saaledes at have analyseret Fragmentets Indhold, ville vi i en kort Oversigt samle de lagttagelser, vi have gjort.

Vi finde da Stadfæstelse paa, at der her foreligger *en Fortegnelse af de Skrifter, om hvilke Forfatteren, der ifølge L. 74-76 har skrevet henimod Slutningen af det 2det christe-*

lige Aarhundrede, erklærer, at de «antages» i den almindelige (katholske) Kirke, d. v. s. — som det sees af L. 77-79 — ansees værdige til offentlig Forelæsning i Menigheden; i Forbindelse dermed angives visse andre Skrifter, hvilke der ikke tilkommer en saadan Anseelse, om denne endog fra nogle Sider tillægges dem.

Blandt de Skrifter, der da anerkjendes af den katholske Kirke, betegnes *de fire Evangelier* som indtagende den første Plads. Vel findes kun nævnte og beskrevne *Lucas'* og *Johannes'* Evangelier; men at *Matthæus'* og *Marcus'* Evangelier have været omtalte umiddelbart i Forveien, derom kan ingen Tvivl være. Forskjelligheden mellem Evangelierne indbyrdes og mellem de tre første og det fjerde har ikke undgaaet Fragmentistens Opmærksomhed; men «den kan ikke have nogen Betydning for selve Troen, da den fuldstændige evangeliske Historie er fremstillet i dem alle i den ene og sande Aand». Ligheden mellem det første Johannes' Brev og det fjerde Evangelium stadfæster det sidstnævntes Oprindelse fra et Øre- og Øievidne (Lin. 1-34, smlg. ovenfor S. 43-52).

Af Apostelhistorierne anerkjendes kun *Lucas' Apostlernes Gjærninger*, der betegnes efter Ordene, hvormed Bogen indledes: «Optime Theophile». Lucas antages at have selv oplevet Alt, hvad han har fortalt. Endog Petrus' Martyrdød og Paulus' Reise fra Rom til Spanien skal Lucas have berettet, skjøndt den første Begivenhed ikke just i Ap. G., men særskilt (semote, formodentlig i Lucasevangeliet XXII, 33). Paulus' Reise til Spanien fandt man vel i Ap. G. paa samme Maade, som mange nyere Theologer, der i den afbrudte Slutning Ap. G. XXXVIII, 30. 31 i Forbindelse med Rom. XV, 24. 28 have fundet Bekræftelse paa, at Paulus efter sit toaarige Fangenskab i Rom er bleven løsladt og da har foretaget sin tidligere besluttede Reise til Spanien (Lin. 34-39, smlg. ovenfor S. 52-57).

Derpaa opregnes *de paulinske Breve*, tretten i Antal. Der bemærkes, at, skjøndt Paulus, «efter sin Forgjængers, Johannes'

Exempel (i Apokalypsen Cap. II og III)» kun har skrevet til syv navngivne Menigheder — to Gange til den Korinthiske og til den Thessalonicensiske Menighed — har han ligesom Johannes dog skrevet for den hele christelige Kirke, der kun er een og udbredt over hele Jorden. — Brevene til Philemon, til Timotheus og til Titus ere vel nærmest Privatbreve (og maaskee har der derfor været Tvivl om deres Optagelse i det Nye Testamentes Samling), men formedelst deres Indhold, navnlig med Hensyn til Kirkevæsenets Ordning, høre ogsaa de til Kirkens officielle Documenter (Lin. 39-62, smlgn. ovenfor S. 57-63).

Efter Opregningen af disse tretten paulinske Breve nævnes nogle andre, der ere i Omløb under Paulus' Navn, men som ikke maae sammenblandes med hine, da de dels ere uægte, dels hæretiske. Der er Grund til at antage, at det ene af de nævnte Breve *ep. ad Laodicenses* er det samme Apokryph, som endnu haves og formodentlig er blevet compileret af de ægte paulinske Breve i den Hensigt at skulle fremstille det i Col. IV, 16 omtalte Brev. Ved *Epistola ad Alexandrinos* er det, trods adskillige Vanskeligheder (s. ovenfor S. 65 ff.) dog overveiende sandsynligt, at der menes det i vor Kanon saakaldte Brev til Hebræerne. Om den Modstand, dette Brev fandt i den vesterlandske Kirke, have vi saaledes her et nyt Vidnesbyrd (L. 64-66), men tillige en Understøttelse for den Formodning, at Hebræerbrevet oprindeligen var bestemt for alexandriske Jødechristne (s. S. 67).

De faa Linier, hvori omtales de senere saakaldte *katholske* Breve, ere meget dunkle og derfor underkastede høist forskjellig Fortolkning (s. S. 73 ff.). I Henhold til de ovenfor meddeelte Bemærkninger, synes det, som om her findes Bekræftelse paa *Judas' Brev* og paa to *Johannesbreve*. Dersom man fastholder den utvivlsomme Læsemaade: *et sapientia Salomonis*, maa «Viisdommens Bog» antages at være regnet for et christeligt Skrift (Lin. 68-70, smlg. S. 76 ff.).

At *Jakobs Brev* og *2det Petri* forbigaaes med Taushed, stemmer fuldkommen med Fragmentets Alder, da vi heller ikke hos samtidige (Irenæus, Tertullian) eller ældre Kirkelærere finde disse Skrifter omtalte. Derimod er vistnok Udeladelsen af *1ste Petri Brev* høist paafaldende. Istedetfor alle de vilkaarlige Forsøg, hvormed man har villet skaffe dette Brev Plads i vort Fragment, hvortil ogsaa hører, at dette Skrift muligen havde fundet sin Omtale i den Deel af Fragmentet, som er gaaet tabt, navnlig i Forbindelse med hvad der var meddeelt om Marcus' Evangelium (s. ovenfor S. 79), synes det rigtigere at blive staaende ved den Iagttagelse, at dette Brev lige saalidt som 2det Petrus' Brev her har fundet nogen Omtale. Dette er vistnok besynderligt, da — for ikke at tale om Papias, Polykarpus, Clemens Alexandr. — saavel Irenæus som Tertullian kjende og citere 1ste Petrus' Brev. Man kan kun deri see et Beviis for, at selv apostoliske Breve ofte først langsomt udbredte sig og endnu vare ubekjendte i visse Egne, medens de allerede vare bekjendte og udbredte i andre. Det er jo forresten allerede mærkeligt nok, at selv Tertullian kun to Gange (i et eneste af sine mange Skrifter, nemlig *Scorpiac.* c. 12 (1 Petr. 1, 20. 21) og c. 14 (1 Petr. II, 17) har citeret dette Brev.

Rækken af de apostoliske Skrifter ender med *Johannes'* og *Peter's Apokalypser*, som — ifølge Fragmentet — ere de eneste, hvilke antages, endskjøndt dog ikke det sidstnævnte Skrift med samme Eenstemmighed (Lin. 71-73. smlg. S. 72 ff.).

Der er al Rimelighed for, at denne index scripturarum oprindelige har indeholdt en i alt Fald kort Fortegnelse af det G. T.s Bøger; thi ikke blot vide vi fra andre Monumenter, at begge Samlinger, baade det Gamle Testamentes og det Nye Testamentes Skrifter, tilsammen ansaaes for at høre til de Christnes hellige Skrifter¹⁾, men i selve det foreliggende Document findes Spor af, at Forfatteren har deelt den samme Anskuelse; den

¹⁾ Totum instrumentum utriusque testamenti. *Tertull. adv. Prax.* c. 20.

forudsættes nemlig i Begrundelsen af hans Indsigelse imod Benyttelsen af Hermas' Pastor til offentlig Oplæsning i Kirken: «den hørte hverken til *Propheterne* (det G. T.s) eller til *Apostlene* (det N. T.s) Klasse» (*neque inter «Profetas» [corpus] completum numero* ¹⁾, *neque inter «Apostolos»*. Ogsaa Omtalen af *novus psalmodorum liber* Lin. 82 synes at vise hen til, at *vetus psalmodorum liber* (*David*) har været anført i det Følgende. (Endelig kunde man i denne Henseende ogsaa beraabe sig paa L. 69-70, dersom Læsemaaden «*ut sapientia*» antages for rigtig).

Da nu imidlertid denne Opregnelser af det G. T.s Skrifter mangler ligesaavel som de første tvende Evangelier i det foreliggende Document, maa dette dog altid betragtes som et *Fragment*. Denne Documentets Beskaffenhed fastholdes af Nogle — skjøndt som det vil sees af de ovenfor (S. 71. 79) anførte Grunde — med Urette til at forklare *Udeladelsen af 1ste Petri Brev*.

Paa Spørgsmaalet, om den her meddeelte Fortegnelse skulde have været en Bestanddeel af et udførligere Skrift, kunde man mene at finde et bekræftende Svar i Lin. 46. 47: «*de quibus singulis necesse est ab nobis disputari* (s. ovenfor S. 54), forsaavidt deri kan ligge Antydningen af en udførligere Behandling af visse paulinske Breves Indhold, som Forfatteren havde i Tanke. Det forstaaer sig, at en saadan Antydning ganske bortfalder, dersom der læses: *de quibus singulis non necesse est ab nobis disputari*; men dette *non* skyldes dog kun Conjectur (s. ovenfor S. 60). Men endogsaa under Forudsætning af, at en udførligere Behandling af de paa pegede Æmner skulde have foresvævet Forfatteren, behøvede han jo rigtignok ikke at have tænkt paa nogen *skriftlig* Udførelse.

Dersom vi nemlig nærmere spørge om *Hensigten* af det omhandlede Skrifs Affattelse, da har den Hypothese, som

¹⁾ Dette Udtryk, at «deres Tal var afsluttet», tyder paa en foregaaende Optælling.

Wieseler har fremsat (*Stud. u. Kr.* 1847, S. 854), Meget for sig, at vi nemlig synes her at have en kirkelig Lærers Anviisning for *Katechumenerne* i en bestemt Menighed, til Underviisning for disse om, hvilke de ægte og gyldige Documenter vare, hvoraf den christelige Tro skulde kjendes. For en saadan Hensigt taler den Omstændighed, at her ikke meddeles blot en tør Optælling af disse Bøger, men tillige korte Oplysninger om deres Oprindelse, Besvarelse af nærliggende Tvivl eller Indvendinger, som kunde være gjorte mod enkelte apostoliske Skrifter. Til dette Øiemed svarede det da ogsaa, at der angaves og advaredes mod flere apostoliske Skrifter, som havde skaffet sig en vis Udbredelse — Alt naturligviis aphoristisk og refererende, som det kunde være hensigtsmæssigt for lidet indviede Læsere. Udtrykket *quidam ex nostris* Lin. 72 kunde jo tyde paa, at Læserne endnu ikke hørte til Menighedens Medlemmer.

Unægteligen er det et stort Savn, at vi aldeles savne al anden Kundskab om Forfatteren end den, der kan udledes fra selve Documentet. Men dog er denne Kundskab ikke saa indskrænket som det i første Øieblik kunde synes. Vi kunne for det Første nogenlunde orientere os over Tid og Sted, hvor vi skulle søge Forfatteren. Idet han omtaler at *Hermas* havde forfattet Bogen «*Pastor*» til den Tid, da hans Broder, *Pius*, beklædte den romerske Stol, angiver han dette paa følgende Maade: «*Pastorem nuperrime nostris temporibus in urbe Roma Herma conscripsit etc.*» Da *Pius* fulgte efter *Hyginus*, der ifølge *Euseb.* h. 4, 10 blev romersk Biskop i *Antoninus Pius'* første Regjeringsaar eller 138 efter Chr. og døde fire Aar derefter, medens *Pius* selv døde i sit Embedes 15de Aar, altsaa 157 e. Chr. (*Euseb.* 4, 11), føres vi saaledes til at tænke os Fragmentistens Levetid til den sidste Halvdeel af 2det Aarhundrede. Med dette Datum stemmer ogsaa, at samtlige Hæretikere, som omtales mod Slutningen af Fragmentet, høre til hiin Tid, *Valentin* (mellem 140 og 160 e. Chr.), *Marcion* (mellem 140 og 150) — *Arsinus* og *Miltiades*, «som skreve Psalmer for *Marcion*» (s. ovenf. til L. 83),

maa vel have været samtidige med Marcion — Basilides (omtr. 125) og Montanus (150 eft. Chr.). Den Iver, hvormed «Kataphrygernes Sectstifter» forkastes, gjør det dog rimeligt, at Fragmentet er affattet henimod Slutningen af 2det Aarh., efterat navnlig det romerske Episcopat havde begyndt at optræde med Energie mod de sværmeriske Montanister. Derfor synes Tiden mellem 170 og 200 e. Chr. at være Grændsen, indenfor hvilken Skriftets Affattelse falder.

At Forfatteren har hørt til den vesterlandske Kirke, derom vidner, som ovenfor er paapeget, den Vigtighed, som Alt har for ham, hvad der angaaer Rom og den romerske Menighed: «den Romerske Menighed er ham den høieste, Spidsen for alle, den syvende af de syv, hvilke Apostlen Paulus har givet det Fortrin at skrive Breve til;» — Rom er *urbis κατ' ἐξοχήν* (Lin. 38); — Apostlenes Historie interesserer ham, saavidt den er sammenflættet med Rom; derfor fremhæver han *passio Petri* (der dog vel kun tænkes i Rom) og *profectio Pauli ab urbe*. — *Pius episcopus Urbis Romæ ecclesie* staaer ham saa høit, at derfor (*ideo*) bør hans Broders, Hermas', Bog læses, omendskjøndt den naturligiis ikke kan gjælde for apostolisk (73 f.)¹⁾.

Om Forfatteren imidlertid netop er at søge i Rom, turde være tvivlsomt, blandt Andet paa Grund af Sproget og dets Eiendommelighed. Stiil og Udtryk har nogen Lighed med hiin lingva vulgata, der brugtes i Provindserne og som navnlig i Afrika blev Skriftsprog²⁾. Endeel orthographiske Feil maa skrives paa uvidende Afskriveres Regning (s. S. 40 f.). Men enkelte Vendinger og stilistiske Ejendommeligheder vække altid paa ny For-

¹⁾ Volkmar, Anhang S. 357.

²⁾ *Credner* (*Geschichte des N. T.s Kanon* S. 169) antager med større Bestemthed, end selv *Volkmar* synes tilbøielig til at indrømme (*Anhang* S. 359), at Documentet stammer fra Afrika. «Ved afrikanske Christnes Flugt for Vandalernes (i 5te Aarh.) og senere for Muhamedanernes Forfølgelse kan det tilligemed andre Haandskrifter være bragt til Europa, hvor det tilsidst kom i de literairdriftige Munkes Besiddelse i Bobbio. Afskriften bevaaredes i Klostret, medens Originalen gik tabt.»

modningen, om ikke det foreliggende Haandskrift frembyder en — i flere Henseender — uheldig Oversættelse fra en græsk Original eller muligen oprindelige er forfattet paa Latin, men af Nogen, som ikke var dette Sprog fuldkommen mægtig. Derved forringes unægteligen Fragmentets Værd, da man paa flere Steder ikke kan være sikker paa, hvad der egentlig har været Meningen af Udtryk og Vendinger, som maaskee kun ere blevne valgte i Forlegenhed og formedelst Mangel paa rigtigere. Man fristes til at tænke sig Fragmentets Forfatter i Lighed f. Ex. med en Philastrius af Brescia († 387), hvis utydelige Ytringer blandt Andet netop om det Gl. og Ny Testamentes kanoniske og apokryphiske Bøger neppe lade sig forklare anderledes, end at han ikke har kunnet Græsk nok til at forstaae de græske Forfatteres Værker, som han i denne Henseende benyttede, og ikke kunde Latin nok til at gjøre sin egen Mening forstaaelig. Uagtet denne Mangelfuldhed ved vort Fragment, forbliver dog dets store Betydning, fordi vi ikke desto mindre finde her en utvivlsom Bekræftelse paa høist vigtige Data til Kundskab om det Ny T.s Kanon i det 2det Aarhundrede. Uafhængig af Dunkelheden i underordnede, om end ikke uvigtige Punkter, er den bestemte og klart udtalte Erklæring om de Bøger i det Nye Testamentes Samling, der udgjøre de egentlige Hovedskrifter: *de fire Evangelier, Apostlenes Gjærninger, tretten paulinske Breve, første Johannes' Brev*, altsaa om alle de saakaldte *Homologumena*, med Undtagelse af *første Petri Brev*. Vigtigheden af dette Vidnesbyrd grunder sig paa, at Skriftet utvivlsomt hidrører fra 2det Aarhundrede. En tidligere Affattelse end fra den sidste Halvdeel af dette Aarhundrede er nemlig umulig, en sildigere i høieste Grad usandsynlig, blandt Andet netop paa Grund af Forskjelligheden mellem denne Fortegnelse af det Nye T.s Skrifter og dem, der hidrøre fra det 3die og følgende Aarhundrede. I denne Henseende staaer vort Skrift som den *ældste* Fortegnelse over det Ny Testamentes Bøger, som vi kjende i

den katholske Kirke¹⁾. Den saakaldte Marcions Kanon hidrører nemlig fra en Hæretiker, og naar vi fra den gamle syriske Bibeloversættelses, Peschitos, oprindelige Bestanddele, uddrage en Kanon, da har vort Fragment den Eiendommelighed, at dette er udkastet med bestemt Hensigt om at give en sammenhængende Fortegnelse over det Nye T.s Skrifter med Angivelse om disses Oprindelse og med udtrykkelig Adskillelse fra apocryphiske og hæretiske Skrifter, som til hiin Tid udbredtes. — Til ikke ringe Anbefaling for Forfatterens Dømmekraft tjener den Klarhed og Bestemthed, hvormed han har angivet Grundsætningen, hvorefter de forskjellige Skrifter, som hans Samtidige benyttede til Undervisning og Opbyggelse, skulde bedømmes: det er det Gl. Testaments prophetiske Bøger (efter den overleverede Kanon) og Apostlenes ægte Skrifter, som skulle offentlig forelæses i den christelige Menigheds Forsamlinger, og om hvilke det egentligen kan hedde: in catholicam ecclesiam recipiuntur (Lin. 66), in catholica habentur (L. 69). Saaledes dømmer han da om Herma's Pastor, at dette Skrift vel baade kan og bør læses, men at det aldrig kan have Adkomst til offentlig Forlæsning i Menigheden, thi det hører hverken til *profetas (corpus prophetarum) completum numero* 3: som er afsluttet, ei heller til de apostoliske Skrifter (s. L. 74-80). — Ogsaa finde vi ham tydeligen skjelne mellem Kirkens objektive Dom og sin egen Anskuelse: han bemærker, at ikke Alle i den Menighed, til hvilken han selv hører,

¹⁾ At Forfatteren, som *Murator* o. A. have meent, skulde have været den romerske Presbyter *Cajus*, en anseet Lærer i Rom mod Slutningen af 2det Aarh., fordi denne var en Modstander af Montanisterne, der polemiserede mod disses Dristighed i at forfatte apokryphiske Skrifter og som nægtede at anerkjende Hebræerbrevet for Apostlen Paulus' Værk (*Eusebius h. e. 6, 20*), kan ikke godtgjøres, da disse Kriterier ikke ere karakteristiske for *Cajus*, men kunne passe ogsaa paa andre Lærere. Ikkun dette kan man sige, at Fragmentisten røber sig som en Mand, der i Lighed med *Cajus Romanus* var nidkjær for at bevare den katholske og navnlig den romerske Kirkes sande Tradition om de hellige Bøger imod Gnostikers og Montanisters opdigtede Skrifter.

antage Petri Apokalypse (*quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt*), skjøndt han selv og Andre ikke tage i Betænkning at sætte den i Klasse med Johannes' Apokalypse (L. 71-73).

Netop den Eiendommelighed, som udmærker vort Fragment, gjør det Umagen værd at forsøge at overvinde de Vanskeligheder, som dets Text frembyder, og om endog de Anstrængelser, som ere anvendte derpaa, ikke endnu have bragt noget fuldkommen tilfredsstillende Resultat, er der dog gjort ikke uvæsentlige Fremskridt til Løsningen af det her foreliggende Problem, og Undersøgelser ere satte i Bevægelse, som i flere Retninger kunne blive frugtbringende.

I Mødet var fremlagt fra:

Akademie der Wissenschaften i München.

Sitzungsberichte 1864. I Hefte 3-5. II Hefte 1 & 2.

Naturforschende Gesellschaft i Zürich.

Vierteljahrsschrift VII Jahrgang 1-4 Hefte.

— VIII — 1-4 —

Royal Society i London.

Philosophical Transactions Vol. 153 Part. 1-2.

The Royal Society 30 Novbr. 1863.

Proceedings Vol. XIII Nr. 58-63.

Geographical Society i London.

Proceedings Vol. XIII Nr. 3-5.

Geological Society i London.

The Quartely Journal Vol. XX Part. 2 Nr. 78 Part.; 3 Nr. 79.

— 4 — 80.

List of the Geological Society of London. Novemb. 1. 1864.

Dr. A. Legrelle i Paris.

Holberg considéré comme imitateur de Molière. Paris.
